

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

QAMANI

IMMINUT TOQUNNISSAMIK
PINAVEERSAARTITSINEQ PILLUGU
PERIUSISSIAQ 2023-2028

Strategi

QAMANI,
Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu
periusissiaq 2023-2028

Grønlands Selvstyre
Socialstyrelsen, Paarisa

Imaneq 1
Postboks 1755
DK-3900 Nuuk
Kalaallit Nunaat // Grønland

iiian@nanoq.gl
Tlf. +299 34 50 00

Fotos: Lasse Nymand
Layout / illustrationer: irisager.gl
Oversætter: Alaufesen Consult
Grønlandsk korrektur: lperaq.com

QAMANI

IMMINUT TOQUNNISSAMIK
PINAVEERSAARTITSINEQ PILLUGU
PERIUSISSIAQ 2023-2028

Siulequt

Meeqqat, inuusuttut ilaqtariillu tamarmik sivisuumik toqqissisimanartumillu inuuneqarnissaannut sapinngisamik pitsaanerpaamik atugassaqartinneqassapput. Inunnik imminut toqunnissamik eqqarsaatilinnik imminullu toqunnermit eqqugaaqqasunik inuiaqatigiit inuiattut ataasiusutut suleqatigiillutik ikiuinissaat periusissiaq una aqquagalugu Naalakkersuisut takorluugaqarput.

Imminut toqunnissamik eqqarsaatillit imminullu toqunnermit eqqugaaqqasut tamar-mik ikiorneqarnissamik nassaarsinnaanissaannut Naalakkersuisut aaqqissuussinikkut tunngavissamik pilersitsissapput. Nuna Tamakkerlugu Tarnikkut Isummassuisarfimmik Siunnersuisarfimmillu pilersitsinissaq takorluugaavoq, taanna imminut toqunnissamik eqqarsaatilinnut imminullu toqunnermik qanimut misigisaqarsimasunut tamanut orni-guffigineqarsinnaasutut atuuffeqassaaq.

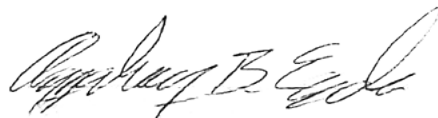
Unalu periusissiaq tamatta periusissaraarput taannalu inuiaqatigiit tamat tunngavim-mik pilersitsinissamut kivitseqataaffigissavaat. Taamaammat sulinermi inuiaqatigiinni innuttaasut tamarmik pingaarutilimmik atuuffeqalernissaat sakkusanillu pisariaqar-tunik peqalernissaat pingaaruteqarpoq.

Ataatsimoorangattami nukittunerpaasarpugut. Tapersersoqatigiitta inoqatitsinnillu pingaartitsinerput takutillugu. Immitsinnut soqutigeqatigiitta qanorlu innitsinnik ape-risarluta. Taamaallaammi ataatsimoorluta suleqatigiikkutta imminut toquttarnerup ajornartorsiutaanera peersissinnaavarput.

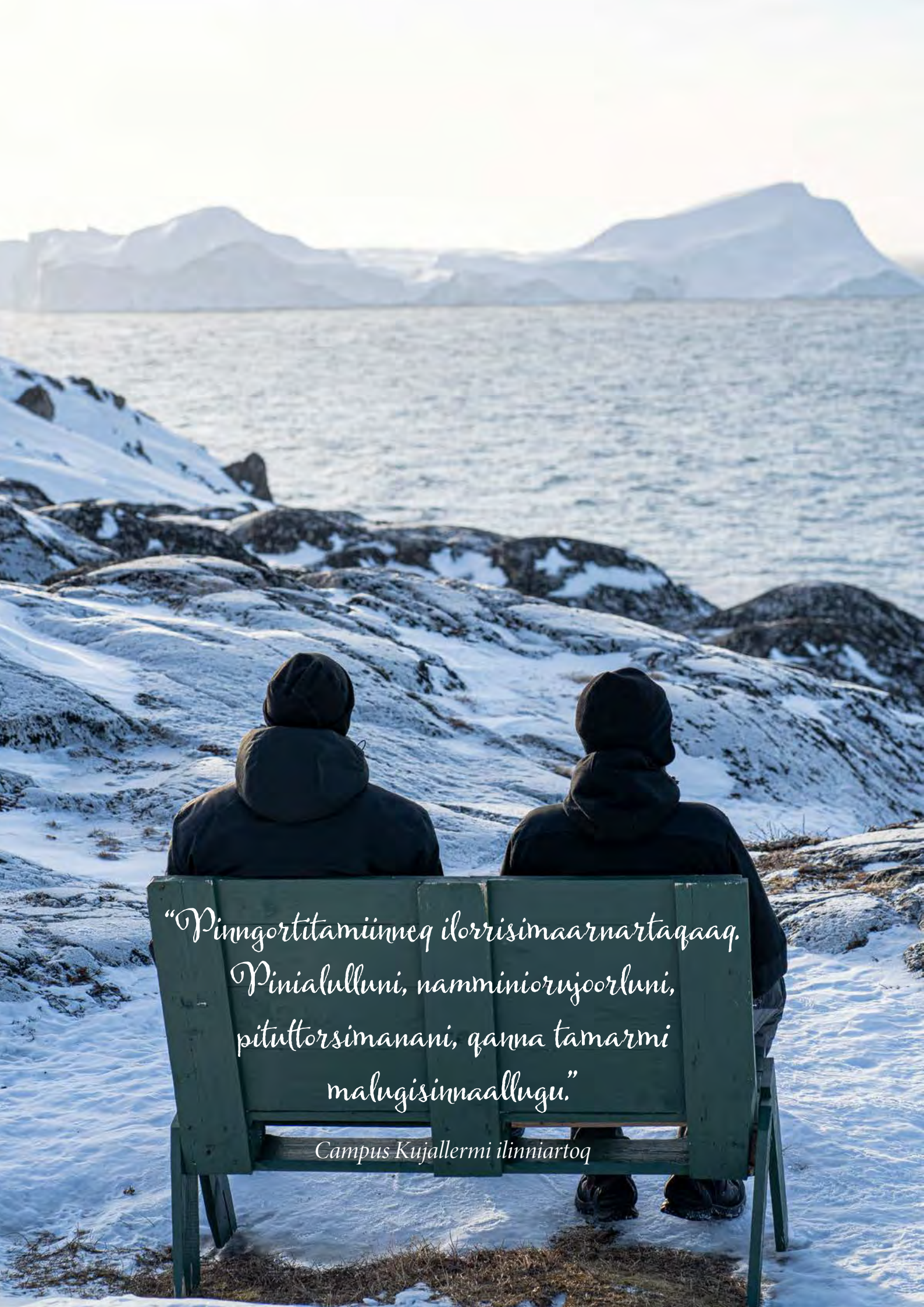
Naalakkersuisut imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu periusissiaq 2023-2028 saqqummiussinnaammassuk tulluusimaarutigaat.

Naalakkersuisut
siulittaasuat
Múte B. Egede

Meeqqanut, Inuusuttunut
Ilaqtariinnullu Naalakkersuisoq
Aqqaluaq B. Egede

*“Pinnngortitamünneg ilorrisimaarnartaqaaq.
Piniälulluni, namminiörüjoorluni,
pituttorsimanani, qanna tamarmi
malugisinnaallugu.”*

Campus Kujallermi ilinniartooq

IMAI

Siulequt	5
Aallaqqaasiut	8
Siunertaq	12
Sullinniakkat	13
Aaqqissuussaaneq	14
Imminut toquttut kisitsisinngorlugit.....	17
Aarlerinartorsiortitsisut illersuutaasullu	20
Qanigisaasut qimagaasullu	24
Iliuuseqarfigineqartussat sisamat.....	26
Saaffiginninnissamut periarfissat	27
Innuttaasunik akuutitsineq.....	28
Atuarfinni ilinniarfinnilu toqqissisimaneq ilorrisimaarnerlu	31
Paquminartuiaanissaq	33
Atuutilersitsineq.....	36
Nalilersuineq.....	37
Naggasiineq.....	39
Najoqqutarineqartut	40
Ilanngussaq 1:	42

Aallaqqaasiut

Inuuneritta III aallaavigalugu 2020-mi Inatsisartuni aalajangerneqarpoq imminut toquttarneq pinaveersaartinniarlugu nutaamik periusissiorqassasoq, siusinnerusukut periusissiaq *Kalaallit Nunaanni Imminut Toquttoqartarneq Pitsaaliorniarlugu Nuna Tamakkerlugu Iliuusissatut Periusissiaq 2013-2019* atorunnaarluni qaangiummat. Covid-19-ip tuniluunnerata kingunerisaanik inuusuttunik inersimasunillu oqaloqateqarnissat pilersaarutigineqartut ingerlanneqarsinnaasimangillat taamaattumillu periusissiap ineriartortinnissaa kinguartinneqarluni.

Septembarimi 2022-mi nuna tamakkerlugu meeqqat pisinnaatitaaffiik Sullissivik MIO nalunaarusiamik filmimillu saqqummiussivoq taaneqartunik *Qamani - Inuusuttut Nunatsinni Imminut Toquttarnermut Pinaveersaartitsinissamik Innersuussutaat*. Naalakkersuisut inuusuttut imminut toqunermik pinaveersaartitsineq pillugu oqariartuutaat pinaveersaartitsineq pillugu periusissiamut nutaamut ilanngunneqarnissaat pingaartippaat, taamalu pisoqarluni. Taamaattumik Naalakkersuisut inuusuttut peqatigalugit periusissiami tassani inuusuttut oqariartuutaat ilanngunneqarmata inuusuttut peqatigalugit aalajangerput aqqa attatiinnarniarlugu periusissiarlu atserlugu *"QAMANI - Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu periusissiaq 2023-2028"*.

Qamani - nalunaarusiap tunuliaqutaa (MIO)

Suliniutip Qamanip tunuliaqutigaa inuusuttut imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermik periusissiamut namminerisamik ilanngusaqarnissaat.

Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsisumik immikkut sammititamik tarnikkut ikiuinnermut atatillugu inuusuttut misigisartagaasa sammeneqarnissaat suliniutip siunertaraa.

Qamanimi peqataasut tamangajammik ilaquuttaminnik, ikinngutiminnik nalunngisaminnilluunniit imminut toqussimasunik annasaqarsimapput imminullu toqunnissamik eqqarsaateqarsimallutik imminulluunniit toqoriaraluarsimallutik.

(Meeqqat pisinnaatitaaffiik Sullissivik MIO, 2022)

*"Allaqtariit meerartallit misigissutsit
isumaliortaatsikkullu peqqissuseq
pillugu ilisimasaqartariaqarput."*

Aasianni GUX-imi ilinniartoq

Naalakkersuisut periusissiamik nutaamik ineriartortitsinissaq pingaartissimavaat, tassani periusissiami Inuuneritta III-mi periaatsit atorineqartut tunngavigalugit ukiuni tulliuuttuni imminut toqunermik pinaveersaartitsinermi suliniutissat sammivilerneqarnissaat siunertaavoq. Periaaseq najukkami pingaartitanik nukittuffinnillu nassatalik (Naalakkersuisut, 2020).

Periusissiami imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarnissaanut suliniutinut sam-miviliinissaq siunertarineqarmat, sapinngisamik pisariitsuullunilu paasiuminarnissaa pingaaruteqarsimavoq taamaammallu suliniutissat iliuusissatut pilersaarutitik suliniutitik ataasiakkaanik itinerusumik nassuiaasunik ilaqartinneqassapput. Iliuusissatut pilersaarutit attuumassuteqartumik suliaqartut qanimut suleqatigalugit inerisarneqassapput.

Qamani pillugu nalunaarusiap (Meeqqat pisinnaatitaaffiiniq Sullissivik. MIO, 2022) saniatigut periusissiaq ilaatigut inuiaqatigiinnik misissuineramik aamma Kalaallit Nunaanni 15-34 ukiullit akornanni Eqqarsartaatsikkut Peqqissusermik nalunaarusiamik aamma tunngaveqarpoq (Dahl-Petersen, Larsen, Nielsen, Jørgensen, & Bjerregaard, 2016; Larsen et al., 2019; Ottendahl et al., 2021). Tamatuma saniatigut Innuttaasut Peqqissusaannut Ilisimatusarfik, Aasianni GUX-imi ilinniartut (2022), Campus Kujalleq (2021) (Olesen I & Bloch, 2021) Ilulissanilu PI/SPS-imi perorsaasun-gorniat suleqatigalugit inuuneq pitsaasoq pillugu Paarisa workshopertitsivoq. Peqqinnissaqarfimmit, Kalaallit Nunaanni Politiini, MIO-mit, GUX Nuummit Allorfimmiillu malinnaasunik ilaatigut peqataaffigineqartumik aamma ataatsimeeqateqartoqarpoq.

Naalakkersuisut periusissiamut matumunnga meeqqat, inuusuttut inersimasulluunniit tamarmik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut imaluunniit imminut toqunermik eqqugaasut pisariaqartitaannik ikiorneqarnissaasa qulakkeernissaat takorloorpaat. Ikiorneqarneq siunissamut neriuuteqalersitsisoq. Matumani imminut toqunnissamik

pinaveersaartitsineq pillugu suliassaqarfimmi suliassaqarfiit susassaqartullu kikkulluunniit pisortani sulisut innuttaasullu allannguinnissamut akisussaaffimmik tiguseqataanissaat pisariaqarpoq. Pisortaqarfiit qulaani taaneqareersut allanngueqataasinnaqqullugit periusissiaq atugassarititaasunik pitsanngorsaaqataallunilu sakkussanik tunioraaqataassaaq.

Periusissiami matumani innuttaasut tamarmik, pingaartumik meeqqat inuusuttullu, imminut toqunnermit eqqugaasimasut sammineqarput. Susassaqarfiit assigiinngitsut akornanni, ataatsimut isigalugu, eqqarsartaatsikkut peqqissutsimik sammisumik imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermut toqqaannanngitsumik sunniuteqartunik amerlasuunik iliuuseqartoqartarpoq.

Naalackersuisut periusissiami suliniutit najukkani innuttaasut pisariaqartitaannik aallaaveqarnissaat pingaartippaat, tamannami ineriartornermik piginnittuunissamut qulakkeerinnittuuvoq.

Siunertaq

Innuttaasut tamarmik sumut ikiortissarsiortoqarsinnaaneranik ikiuisoqarsinnaasorlu pillugu ilisimasaqarnissaat periusissiami qulakkeerneqassaaq. Tamatuma saniatigut imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu iliuitsit pitsaasuunissaasa sumiiffinnilu ataasiakkaani suleqatigiittoqarnissaata qulakkeernissaat siunertarineqarpoq. Taamatuttaaq imminut toquttarnerup eqqartorsinnaanissaata paquminarunnaarsarneqarnissaa innuttaasullu imminut toqunermik eqqartuinissamut sakkussarsinissaat periusissiami sammineqassapput.

Anguniagaapput:

- Ajornanngitsumik saaffiginnissamut periarfissanik pilersitsinissaq
- Innuttaasunik akuutitsinissamik qulakkeerinneq
- Ikiuinermik pitsanngorsaanaq
- Oqaasinnguinnissaq paquminartuiaanerlu

Periusissiami anguniarneqartoq tunngavigalugu suliniuteqarfissat sisamat toqqarneqarsimapput. Suliniuteqarfissanit suliniuteqarnissamut innersuussutit saqqummiunneqarput. Suliniuteqarfissat siunertaallu ataani nassuiarneqarput:

1. Saaffiginnissamut periarfissat: Imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarneranut suliaqarnermi, qitiusumik immikkoortortamut aqqissuussaanaq anguniarneqarpoq. Tamassuma ajornanngitsumik saaffiginniffissaqarnissamut periarfissat pilersissavai kiisalu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunut, qanigisaasunut qimagaasunullu ikiuisarneq patajaallisillugulu ilisimasalinnit ingerlanneqartalissaq. Atugarlioraanni nuanniillortitsisunillu sunniutilimmik eqqarsaateqaraanni imminulluunniit toqunnissamik ulorianartorsioraanni, inuiaqatigiinni kikkut tamarmik sumut saaffiginnissinnaanerlutik ilisimassavaat.

2. Innuttaasunik akuutitsineq: Innuttaasunut periaatsinik sakkusanillu ineriartortitsinissaq, inunnik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunik imaluunniit imminut toqunnissamik pissusilersuuteqartunik ikiuisinnaalersillugit anguniarneqarpoq. Imminut toqunnissamut eqqarsaateqartoqartillugu, imminut toqunnissamut siorasaarisoqartillugu imminullu toqoriarartoqartillugu kiisalu imminut toquttoqartillugu inersimasoq ilisimasaqarluartorluunniit attavigineqartuaannassasoq meeqqat inuusuttullu tamanna pillugu ilisimatinneqassapput.

3. Atuarfinni ilinniarfinnilu toqqassisimaneq ilorrisimaanerlu: Ilinniartitsisut, perorsaasutut sulisut isumassuisullu allat tamarmik meeqqanik inuusuttunillu meeqqat atuarfianni atuartunik inuusuttulluunniit ilinniarfiini ilinniartunik atugarliuuteqartunik nassaarsinnaanissaat anguniarneqarpoq.

4. Paquminartuiaaneq: Imminut toqunnissamik eqqarsaatit imminullu toqunnerit paquminarunnaarsarniarlugit imminut toquttarnermut ajornartorsiummut tunngatillugu sammisat pillugit tusagassiuutitigut eqqartuisarnernut najoqqutassanik pilersitsisoqassaaq kiisalu ajornanngitsumik aqqiissutitut imminut toqunnerit pinaveersaartinnissaat anguniarneqarput.

Sullinniakkat

Periusissiami matumani sullinniakkat tassaapput kikkulluunniit suliffeqarfinni atorfil- lit, suliamut attuumassusillit aamma inuit ataasiakkaat kikkulluunniit imminut toqun- nissamik eqqarsaatinit, imminut toqoriarnernit imminullu toqunnermit eqqugaasut, tamatumani pingaartumik meeqqat inuusuttullu ilanngullugit.

Imminut toquttarnermik ajornartorsiut inuiaqatigiinni inuppassuarnut sunniuteqartar- poq, taamaattumik innuttaasut tamarmik imminut toqunnissamik pinaveersaartitsine- rup iluani akisussaaffimmik tiguseqataanissaat pingaaruteqarpoq. Innuttaasut akisus- saaqataanissamut periarfissaqarnissaat qulakkeerniarlugu iliuutsinik periusissiamit matumangga aallaaveqartunik ineriartortitsinissamut akuutinneqartassapput.

Nassuiaatit

Imminut toqunnissamik eqqarsaatit

Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarneq assigiinngitsunik sivissuseqarsin- naavoq, sivikitsuinnarmik eqqarsaatip pigineraniit ataavartumik imminut toqun- nissamik eqqarsaateqartuaannarneq pigiliussinallugu (Center for Selvmords- forskning, 2015).

Imminut toqussinnaasutut pissusilersorneq

Imminut toqussinnaasutut pissusilersorneq tassaavoq imminut toqunnissamik siorasaarinerit, imminut toqoriarnerit imminullu toqunnerit (Center for Selv- mordsforskning, 2015).

Imminut toqoriarneq

Iliuseqarneq toqumik kinguneqanngitsoq, soorlu inuk nakorsaatinik assingusu- nilluunniit ilisimallugu annertunaarlugu iioraasimaguni imaluunniit pissusiler- suutit nalinginnaanngitsut allanik ikiorneqanngikkaanni ajoqusernermik kingu- neqarsinnaasut, tassanilu allannguutit pineqartup kissaatigisai, iliuseqarnikkut timaanut kingunerluutit naatsorsuutigisaasa takkunnissaat siunertarisimallugit (WHO, 1986).

Imminut toqunneq

Iliuseqarneq toqumik kinguneqartoq, nammineq ilisimallugu naatsorsuutigalu- gulu toqumik kinguneqartussaasoq, imminut toquttup allanngortoqarnissaa siu- nertaralugu nammineerluni pilersillugulu iliuuserisaa (WHO, 1986).

Aaqqissuussaaneq

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq iluatsissappat inuiaqatigiinni sumiluunniit tamani innuttaasut akisussaaqataanissamut piumassuseqartariaqarput. Periusissiap politikerinit inuiaqatigiinnilu aqutsisunit qullersaasunit sallinneqarnissaa immikkut pingaaruteqarpoq. Matumani inunni nukissaqarluartuni pineqartut tassaapput sunniuteqarnissamut pivusorsioratumik periarfissallit, matumani sumiiffinni politikerit, pisortani aqutsisut aamma suliaqatigiiffiit namminersortut il. il. Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq susassaqarfiit tamarmik, suliamik immikkut ilisimasallit, namminersortut pisortallu suliffeqarfiutaat, ilinniarfeqarfiit, sunngiffimmi aaqqissuussaasumik sammisassaqarfiit, nammineq kajumissutsiminnik suliaqartut inuiaqatigiinnilu innuttaasut tamarmik kivitseqataaffigissavaat.

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu periusissiami QAMANI-mi aaqqissuussaanerup immikkoortui assigiingitsut ataanni nassuiarneqarput. Nunaqqatigiinni attaveqatigiit, aqutsisoqatigiit aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik aaqqissuussaannermut ilaapput.

Nunaqqatigiinni attaveqatigiit

Periusissiami QAMANI-mi suliniutit periaatsillu pitsaasuunissaannut atuutilersitsineq pitsaanerutinniarlugu, nunaqqatigiinni attaveqatigiit suleqatigineqassapput. Taamaattoqariinngippat attaveqatigiinnik pilersitsisoqassaaq. Nunaqqatigiinni attaveqatigiit kommunini, illoqarfinni najugaqarfinniluunniit ingerlanneqassanersut kommunit aalajangiissapput. Atorfimmik tamatuminnga tigusisut tassaasinnaapput namminersortut, sumiiffimmi pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliat imaluunniit assigisaat. Nunaqqatigiinni attaveqatigiit najukkani pisariaqartitanik isumalluutinillu aallaaveqarnissaat pingaaruteqarpoq. Najukkami inuiaqatigiit akornanni imminut toqunnissamik pinaveersaartitsiviusunik sammisassaqartitsinernik aallartitsisoqarnissaanik qulakkeerinninnissaq nunaqqatigiinni attaveqatigiit siunertaraat. Taakkulu nalinginnaasumik sammisassaqartitsiviusinnaapput imminut toqunnissamik immikkut isiginnittumik pinaveersaartitsiviusut imaluunniit imminut toqunnissamik pinaveersaartitsiniarnermi pikkorisarnissanut pisariaqartitsisoqarneranik paasinnineq. Periaatsinik ataatsimoortunik suliaqartoqarnissaa anguniagaavoq, taakkulu najukkami inuiaqatigiinni nalunngisatut pisariaqartinneqartut aallaavigalugit nunaqqatigiinni attaveqatigiit atorsinnaavaat.

Nunaqqatigiinni attaveqatigiit assersuutigalugu *tassaasinnaapput*:

- Illoqarfinni ataatsimiititaliat
- Najugaqarfinni aqutsisut
- Najukkami peqqissutsimik sullissisut, politiit suliffeqarfiillu
- Nammineq kajumissutsimik suliaqartartut peqatigiiffii
- Inuusuttut innuttaasullu nammineq kajumissutsimik suliaqartartut

Nunaqqatigiinni attaveqatigiit najukkami inuiaqatiminni sammisassaqartitsinerit aallartisarlugillu ikorfartuiffigissavaat. Taamatuttaaq aamma atuutilersitsinermi misilitakkanik katersuinermi suliniutinillu ineriartortitsinermi isumalluutaassapput.

Suliniutit pilersaarutitullu sammisat suliaqartunit allanit ingerlanneqartut, soorlu kommunit, namminersortut aamma NGO't aammattaaq Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmit misissorneqassasut innersuussutigineqarpoq.

Nunaqqatigiinni attaveqatigiit saniatigut Naalakkersuisut aqutsisoqatigiinnik pilersitsiniarput, taakku susassaqrarfiit suliaqqatigiittartullu assigiinngitsut akornanni suliniutinik ataqtigiissaarinermik politikerinullu attaveqartarnermik pitsanngorsaaqataassapput.

Aqutsisoqatigiit

Aqutsisoqatigiinnut ilaassapput:

- Naalakkersuisut Siulittaasuata Naalakkersuisoqarfia
- Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik (Matumani Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik)
- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, eqqarsartaatsikkut nappaatinik katsorsaaneq)
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik (tassunga ilanngullugit ilinniarnertuunngorniarfiit aamma Majoriaq)
- Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik
- Aningaasaqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik
- Kommunini pisortat

Peqataasut:

- Isumaginninnermi pisortat
- Kalaallit Nunaanni Politiit
- UNICEF Kalaallit Nunaanni
- MIO
- Ilinniartunut Siunnersuisarfik
- Inuit Peqqinnissaannut Ilisimatusarfik
- Tilioq
- Utoqqaat Illersuisuat
- Paarisa

Iliuseqarfigineqartussat siumut ingerlanissaasa qulakkeernissaat periusissiallu QAMANI-p atuutilersinneqarnerata tapersornissaa aqutsisoqatigiit suliaassarivaat. Taamatuttaaq imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu periusissiap ataqtigiissarnissaa qinikkallu ataavartumik attaveqatigisarnissaasa qulakkeernissaat aqutsisoqatigiit suliaassarivaat. Aqutsisoqatigiit iliuusissat oqartussaaffiit assigiinngitsut ataanniittut pillugit aalajangiisassallutillu iliuusissatut pilersaarutit periusissiamit aallaaveqartut akuerisassavaat.

Aqutsisoqatigiit suleqatigiinnik malinnaasussanik pilersitsinissaminnut piginnaatitaapput. Suleqatigiit malinnaasussat inuusuttunik, qanigisaasunik, inunnik ilisimasalinnik suleqataasunillu allanik attuumassuteqartunik ilaqassasut innersuussutigineqarpoq taakkulu aalajangikkat suliniutillu pitsaassusissaannik qulakkeerineqataasinnaassapput.

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup periusissiami QAMANI-mi pinaveersaartitsiluni suliniutigineqartut ineriartortinnissaasa atuutilersinnissaasalu aallartisarnissaat akisussaaffigaa. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik taamatuttaaq sumiiffinni ataasiakkaani suleqatigineqartartunut tunngatillugu aqqutissiuisutut, oqilisaasutut siunnersuisartutullu inissimasassaaq. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup suliniutini ataasiakkaani sullinniarneqartut akuutinneqarnissaat qulakkiissallugulu iliuusit nuna tamakkerlugu ataqtigiissarneqarnissaat akisussaaffigissavaa.

*"Ataatatta
oqarfigivaannartarnikuaatigut
utoqqalilluta toqujumaartugut,
imminut toqunnikkunngitsaq."*

Perorsaasunngorniaq

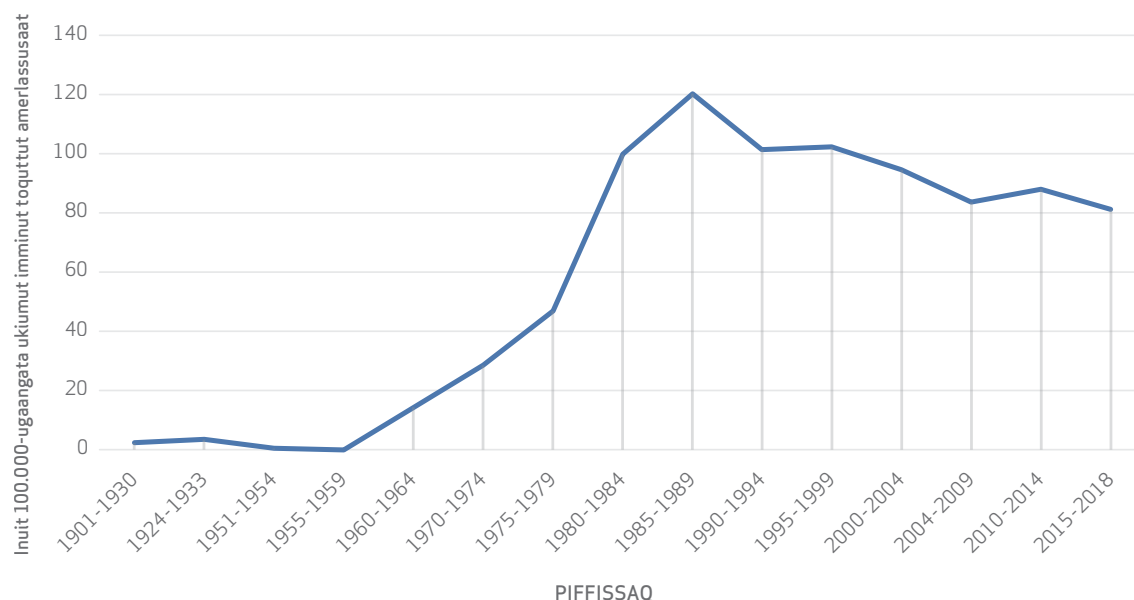
Imminut toquttut kisitsisinnngorlugit

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut amerlassusiisa¹ 1950-ikkunni 1960-ikkunnilu inuiaqatigiit sukkaqisumik ineriartornerat malissimavaat 1980-ikkullu naalerneranni amerlanerpaasimallutik, inuit 100.000-iugaangata ukiumut imminut toquttut 120-usarlutik. 1980-ikkut kingornatigut imminut toquttut ikiliartorput, kisianni suli qaffasillutik, inuit 100.000-uugaangata ukiumut imminut toquttut 81-iusarput (Seidler, Tolstrup, Bjerregaard, Crawford, & Larsen, 2023).

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut ukiumut agguaqatigiissillugit 40-60-iusarput. Ilisimatutut misissuineri nutaanerpaat takutippaat siornatigut naleqqiullugu ullumikkut arnat amerlanerit imminut toquttartut, angutillu akornanni imminut toqunnerit ikileriasimallutik. Massakkut angutit imminut toquttut marluugaangata arnaq ataaseq imminut toquttarpoq. 1990-ikkunni agguaqatigiissillugu angutit tallimat imminut toqukkaangata arnaq ataaseq imminut toquttarpoq (Seidler et al., 2023).

Imminut toquttut Tunumi amerlanerpaapput, tassanimi imminut toquttut amerlassusaat ukiumut 100.000-iugaangata 245-ummata. Nuummi kisitsisinit arfineq-marloriaammik amerlanerupput Kitaanilu illoqarfinnut annerusunut allanut naleqqiullugu marloriaammik-pingasoriaammik amerlanerullutik (Seidler et al., 2023).

Takussutissiaq 1 Ukiut ingerlaneranni imminut toquttut amerlassusiisa ineriartornerat

Seidler et al, 2022-mit tigusaq.

¹ Imminut toquttut amerlassusaat tassaavoq kisitsisit assigiissarlugit inuit 100.000-iugaangata ukiup ataatsip ingerlanerani imminut toquttut amerlassusaat.

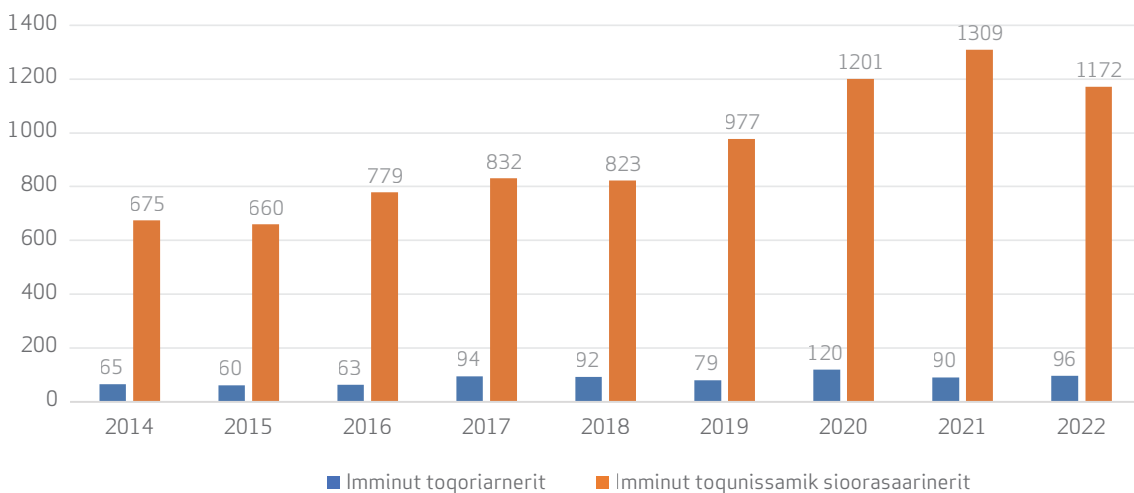
Inuusuttut imminut toqunnerat

Imminut toquttuni inuusuttut amerlanersaapput. Imminut toquttut amerlanerpaartaat angutaapput inuusuttut 20-24-t akornanni ukiullit arnallu akornanni amerlanersaat 15-19-inik ukioqarput. Meeqqat 18-t inorlugit ukiullit akornanni aamma imminut toqut-toqartarpoq. Imminut toqunnerit amerlanerujussuat aatsaat 35-nik ukiullit akornannut pigaangata ikilerujussuatarput (Seidler et al., 2023).

Imminut toqunnissamik siorasaarinerit imminullu toqoriarnerit

Politiit imminut toquniarlutik eqqarsaateqartut imminullu toqoriarnerit pillugit saaffiginninnerit 2014-imiilli nalunaarsortalerpaat ukiullu tamaasa ukiumoortumik kisit-seqqissaarnerni tamanut saqqummiuttarlugit (Kalaallit Nunaanni Politiit, 2018, 2021). Ineriartorneq takussutissiaq 2-mi takuneqarsinnaavoq. Tassani takuneqarsinnaavoq imminut toqunnissamik siorasaarinerit tamakkiisumik isigalugit amerlassusaat 2014-ip kingornatigut marloriaatingungajassimasut.

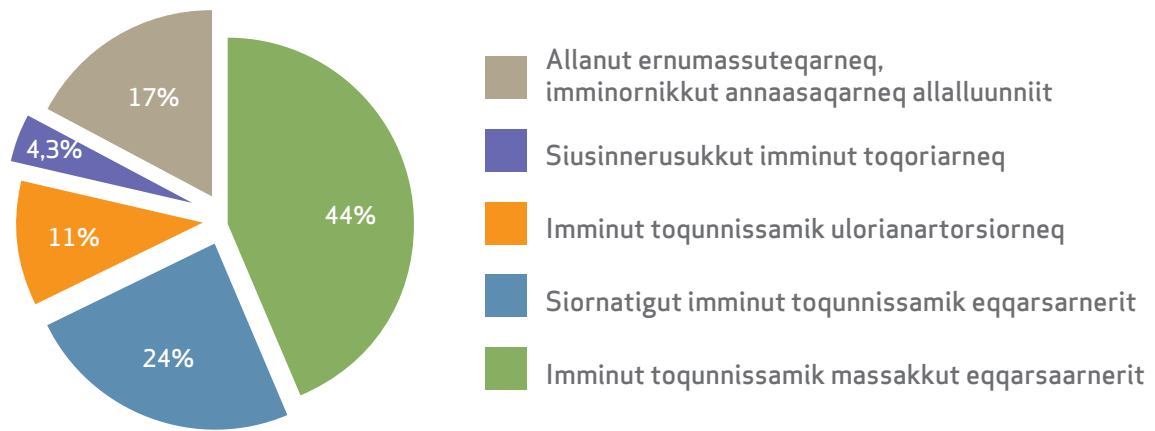
Takussutissiaq 2 Imminut toqoriarnermik imminullu toqunnissamik siorasaarinermik 2014-2022-mi politiinut saaffiginnissutigineqartut amerlassusaat

(Kalaallit Nunaanni Politiit, 2018, 2021).

Qulaani allassimasut saniatigut Tusaannga, oqarasuaatikkut sms-illu atorlugit siunnersuisarfik, innuttaasunit sapaatip akunneranut arlaleriarlutik saaffigineqartarput. Tusaannga-mi suleqataasut 2022-mi 414-inik imminut toqunneq pillugu oqaloqateqarput (Tusaannga, 2022). Takussutissiaq 3-mi takuneqarsinnaavoq Tusaanngap imminut toqunermut attuumassuteqartunik sianernernut tamakkiisumik isigalugit suut peqqutaasut taasimagai.

Takussutissiaq 3 Imminut toqunneq pillugu 2022-mi Tusangamut sianernernut pequtaasut. Sianernit katillugit 414-it

(Tusaannga, 2022).

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsiniarluni suliaqarneq nanginniarlugu aarleri-nartorsioertitsisut illersuutaasullu taakkulu imminut toqunermik pinaveersaartitsi-nermut qanoq sunniuteqarneri paasissallugit pingaaruteqarpoq.

Aarlerinartorsiortitsisut illersuutaasullu

Naalakkersuisut kissaatigaat imminut toqunnissamut aarlerinartorsiortitseqataasut suullu illersuutaasut taakkualu sunniutigisinnaasaasa imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermik suliaqarnermi ataatsimoorussamik paasineqarnissaat. Suut illersuutaasut tamarmik eqqarsartaatsikkut peqqissutsimik annerulersitsisarmata nukit-torsarnissaat pingaaruteqarpoq imminullu toqussinnaasutut pissusilersulernissamut pinaveersaartitseqataallutik. Tamatuma saniatigut imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq siunnerfeqartikkumallugu suut aarlerinartorsiortitsisinnaasut pillugit paasisimasaqassalluni pingaaruteqarpoq.

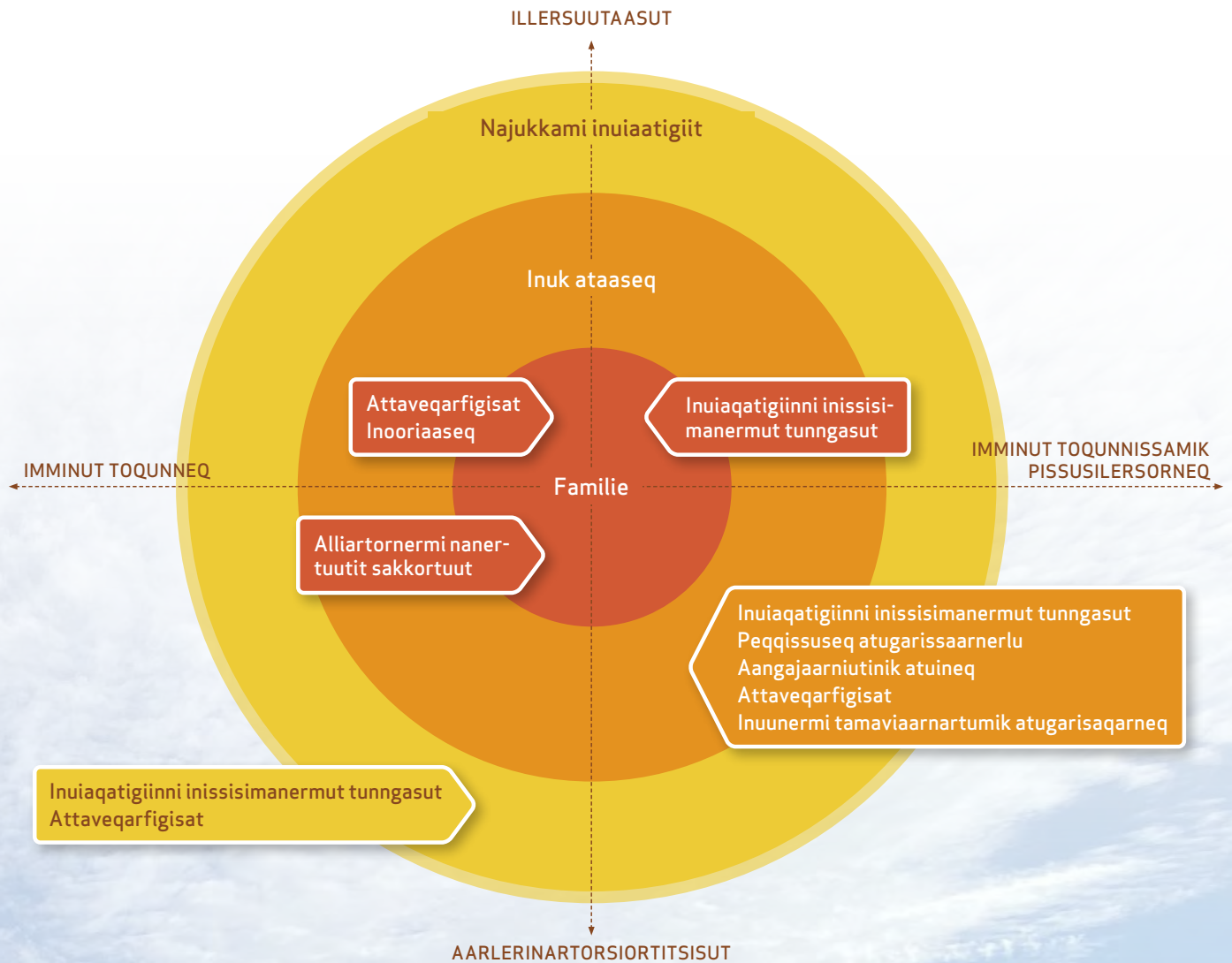
WHO: "Imminut toqunneq ataasiinnarmik aalajangersimasumik pisumik pissuteqanngisaannarpoq. Inuup imminut toqunnersut pissutaasut amerlanertigut arlaqartarlutillu imaannaanngitsuusarput taamaattumillu imminut toqussinnaasutut pissusilersorneq imaaliallaannarluni iliuuseqarfigineqarsinnaasutut saqqummiunneqartassanngilaq. Imminut toqussinnaasutut pissusilersornermik paasinniniarnermi peqqissuseq, eqqarsartaatsikkut peqqissuseq, inuunermi aqqusaakkat nanertuutaasut kulturikkullu atukkat eqqarsaatigineqartariaqarput"

(Saxena et al., 2014).

Ilisimatuussutsikkut misissuinerni nutaani imminut toqunnerni aamma imminut toqunniartutut pissusilersornerni aarlerinartorsiortitsisut illersuutaasullu 2022 tikillugu nunatsinni imminut toqunneq pillugu ilisimatuutut misissuinerni nalunaarsorneqarsimasut immikkoortiterlugit nalunaajarneqarput. Ilisimasat tamakku annertunerusumik isigalugu takussutissiaq 4-mi takutinneqarput. Aarlerinartorsiortitsisut illersuutaasullu ilaqutariinni, inunni ataasiakkaani aamma najugaqarfimmi inuiaqatigiinni nassaarineqarsinnaapput. Taamaattumik imminut toqunermik pinaveersaartitsineq assigiinngitsuni ingerlanneqartariaqarpoq (Seidler et al., under review). Aarlerinartorsiortitsisut illersuutaasullu ataasiakkaat (Takussutissiaq 4) nunatsinni allaaserineqarsimasut immikkoortuni tulliini itisilerneqassapput.

Takussutissiaq 4 Ilaqutariinni, inunni ataasiakkaani aamma inuiaqatigiinni imminut toqunnissamut aamma imminut toqunnissamik iliuuseqarnernut aarlerinartorsiortitsisut aamma illersuutaasinnaasut ataatsimut isigalugit

Ilusiliineq Kalaallit Nunaanni Inuit Peqqissusaannik Suliniuteqarfiup/ Center for Folkesundhed i Grønland-ip suliaraa allaaserisanik sukumiisumik misissuineq tunngavigalugu (Seidler et al., under review).

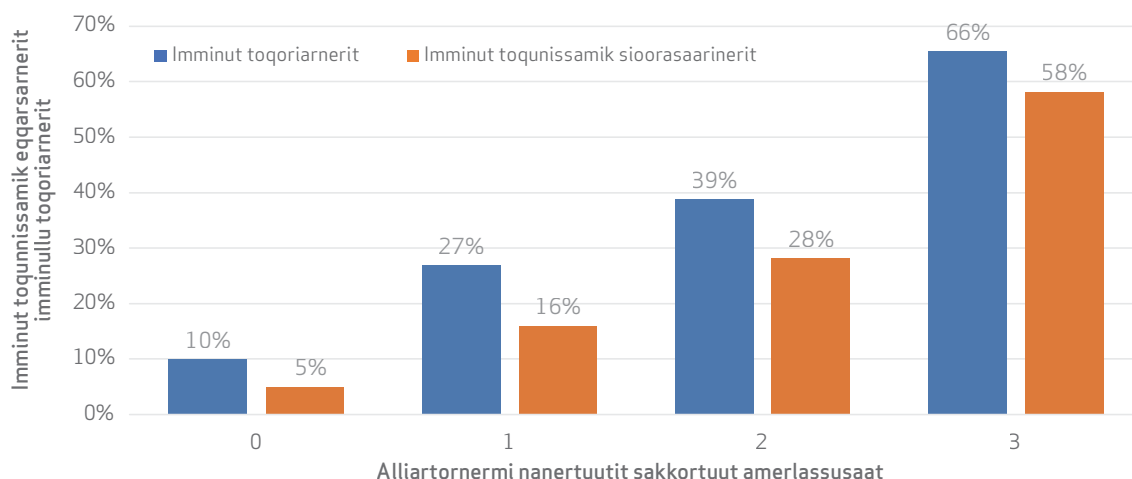
Aarlerinartorsiortitsisut

Alliartornermi nanertuutaasut sakkortuut arlallit nunatsinni imminut toqunnissamik iliuseqarnermut imminullu toqunermut ilisimaneqarluartutut isigineqarput. Aarlerinartorsiortitsisut taakku ilaqutariinni (takussutissiaq 4) nassaasaapput, taakkunungalu ilaapput:

- Angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuteqartoqarnera
- Angerlarsimaffimmi nakuusertoqartarnera
- Kinguaassiuutitigut innarliineq

Takussutissiami 5-imi takutinneqarpoq inuusuttut 15-34-nik ukiullit akornanni artukiussat taaneqartut aamma imminut toqunnissamik eqqarsarnerit aamma imminut toqoriarnerit akornanni erseqqilluinnartumik ataqatigiittoqartoq. Inuusuttuni angerlarsimaffimmini nakuusernermik imigassamillu ajornartorsiortoqarneranik misigisaqarsimasuni aamma meeraanermi kinguaassiuutitigut atonerlunneqarsimasuni affaat sinnerlugit (58%) imminut toqoriarsimapput (Ottendahl et al., 2021).

Takussutissiaq 5 Imminut toqunnissamik eqqarsaatit aamma imminut toqoriarnerit qangaluunniit 15-34-nik ukiulinni meeraanermi qasseriarluni nanertuuteqarsimanerit naleqqiullugit

Kalaallit Nunaanni inunnik misissuineq 2018. N=437-439. Uannga tigusaq (Ottendahl et al., 2021).

Inunni ataasiakkaani (takussutissiaq 4) inuiaqatigiinni inissisimaneq, peqqissuseq atugarissaarnerlu, aangajaarniutinik atuineq, attaveqarfigisat aamma inuunermi ilungersunartorsiorneq aarlerinartorsiortitsisunut assigiinngitsunut ilaapput, imminut toqunnissamik iliuseqarnerit imminullu toqunermut eqqarsaatigalugit. Aamma najukkani inuiaqatigiinni (takussutissiaq 4) inuiaqatigiinni inissisimanermik pissutsit attaveqarfigisallu aamma imminut toqunnissamik iliuseqarnermut aarlerinartorsiortitsisuupput (Seidler et al., under review).

Illersuutaasut

Illersuutaasut tassaapput eqqarsartaatsikkut peqqissutsimik annerulersitsisartut imminullu toqussinnaasutut pissusilersulernissamut pinaveersaartitsisartut. Takussutisiami 4-mi ersersinneqartutut Kalaallit Nunaanni imminut toqunermik ilisimatuussutsikkut misissuineq taamaallaat killilimmik imminut toqunermik imminullu toqussinnaasutut pissusilersulernissamik sammisaqarsimavoq taamaattumillu illersuutaasut imminullu toqunnerup toqqaannartumik ataqatigiinnerat pillugu ilisimasavut killeqarput. Taamaattorli ilisimatuussutsikkut misissuinerit takutippaat attaveqarfigisaqarneq aamma ilaqutariinni inooriaaseq imminut toqussinnaasutut pissusilersornissamut illersuutaasut. Assigisaanik ilaqutariinni inuiaqatigiinni inissisimaneq imminut toqunnissamut illersuutitut sunniuteqarpoq (Seidler et al., under review).

Tamakkiisumilli isigalugu Kalaallit Nunaanni kulturikkut attaveqarneq nunaqqatigiinilu utoqqaanerusunik ajunngitsumik attaveqarneq inuusuttut tarnikkut peqqissusaannut pitsaasumik sunniuteqartoq ilisimavarput (Ottendahl et al., 2021). Taamaattumik ilisimasat taakku imminut toqunermik pinaveersaartitsinermik suliaqarnermi ilanngutissallugit pissusissamisuuksaaq.

Sammissasaqartitsinerit isumaqarlutillu peeqataatitsisut aamma ataatsimoornerit kulturimik pingaartitanillu tunngaveqartut Kalaallit Nunaanni amerlaqisunut annertuumik inuunermik nuannarinninnermut attuumassuteqarput. Inuusunnerusut utoqqaanerusullu akornanni arlaannut ilaaneq attaveqarfigisaqarnerlu aamma ataatsimoorfigisanut peqataaneq misigissutsitigut, timikkut, anersaakkut paasinnissinnaanikkullu ineriartornermut pingaaruteqarput (Ottendahl et al., 2021). Pinngortitaq atugarisaarnermut inuulluarnermullu pingaaruteqartut inuusuttunit aamma erseqqissarneqarpoq (Olesen I & Bloch, 2021). Pissutsit taakku tamarmik imminut toqunnissamik pinaveersaartitsilluni sulinerit imminut toqunnissamik illersuutaasutut ilanngunneqassapput ilutigalugulu imminut toqunneq pillugu ilisimatuussutsikkut siunissami misissuinerup pissutsit taakku Kalaallit Nunaanni toqqaannartumik imminut toqussinnaanermik pissusilersornernik imminullu toqunnernik pinaveersaartitsisutut uppernarsaaqataassapput.

Qanigisaasut qimagaasullu

Imminut toquttarnermik ajornartorsiutip katitigaanera pisariusorujussuummat tigus-saasunngortillugu eqqartoruminaassinnaavoq. Imminut toqunneq imminullu toqussin-naasutut pissusilersorneq inunnut ataasiakkaanut sunniuteqaannarnatik aammali ilaqutariinnut nunaqqatigiinnullu sunniuteqartarmata, imminut toqunnissamik ajornar-torsiutip oqaasinngortinnissaa paquminarunnaarsarnissaalu pingaaruteqarput. Immi-nut toqunnissamik eqqarsaateqartumut aamma/imaluunniit imminut toqussinnaasutut pissusilersortumut qanigisaasumut imminullu toqussimasup qanigisaanut kingunipiluit atugarineqartartut assigiinngitsut amerlanertigullu imminnut qaleriittartut ilaat ataani allaaserineqarput. (Livslinjen, 2023).

NASSUIAATIT

Qanigisaasoq: Tassaavoq imminut toqussinnaaner-mut pissusilersortumut ilaqutaasoq/ikinngutaasoq/atassuteqartoq (Livslinjen, 2023).

Qimagaasoq: Tassaavoq imminut toqussimasumut ilaqutaasoq/ikinngutaasoq/atassuteqartoq (Livslinjen, 2023).

Inummut imminut toqunnissamut ulorianartorsiortumut imaluunniit imminut toqoriar-simasumut qanigisaalluni piumasaqarfiunartorujussuuvoq. Qanigisaasut qaniginerpaa-samik ilaat eqqasuutigippassuk tusarneqarnissaat akueralugulu paasineqarnissaat pingaartuuvoq. Qanigisaagaanni misigissutsit soorlu makku anninneqartarput: annilaa-nganeq, isumatsanneq, qularneq, kamanneq aamma uippakajaarneq. Uippakajaarneq timimik “upalungaarsimalersitsisinnaavoq”, tamannalu timikkut tarnikkullu takussutis-saqalerneramik kinguneqarsinnaalluni. (Bloch, 2021).

Qanigisaasut qaniginerpaasamik imminut toqunnissamik eqqarsaateqarneranik amer-lanertigut malugisaqarlutilluunniit pasitsaassaqsimasinnaasarput. Qanigisaasut aamma artorsartunik tapersersuinissamut isumalluutaasarput, tamatumali saniatigut qanigisaasut tapersersuisinnaajumallutik tapersersorneqarnissamik sakkussanillu aamma pisariaqartitsisinnaasarlutik. Taamaattumik imminut toqoratarsinnaasoq pil-lugu iliuseqarnerni tamani qanigisaasut akuutinneqarnissaat qulakkeerneqarsimasas-saaq. Imminut toquttuni inuusuttut amerlanerpaasarmata inuusuttut tassaagajuttarput inuusuttoqatiminnut imminut toqunnissamik eqqarsaateqartumut aamma/imaluunniit imminut toquttussatut pissusilersortumut ikinngutaallutillu qanigisaasut. Inuusuttut qanigisaasut immikkut maluginiarneqarlutillu isumassorneqartariaqarput (Bloch, 2021).

Imminut toqussimasumit qimagaasut qajannartumik artornartumillu inissisimasarput. Annaasaqarnerup, aliasunnerup maqaasinerullu saniatigut pisuusutut kanngusuttutullu misigineq amerlanertigut takkuttarpoq. Annaasaqarnerup aliasuutiginera piinngisaan-nassaaq. Inuunermi atugassaavoq naammagalugu atussallugu ilinniarneqartussaaq. Taa-maattumik qimagaasut pisariaqartitsinerat naapertorlugi ikiorneqarnissaat aamma pingaaruteqarpoq. (Bloch, 2021).

*”Qanigisaasutut ersintit
takujuminaassinnaasarput.
Erseqqissarneqarnerusinnaappat?”*

Aasianni GUX-imi ilinniartooq

Qanigisaagaanni misigissutsit soorlu makku anninneqartarput: annilaanganeq, isumatsanneq, qularneq, kamanneq aamma uippakajaarneq. Uippakajaarneq timimik “upalungaarsimalersitsisinnaavoq”, tamannalu timikkut tarnikkullu takussutissaqalernemik kinguneqarsinnaalluni. (Bloch, 2021).

Iliuseqarfigineqartussat sisamat

Naalakkersuisut iliuuseqarfigineqartussat sisamat sammerusuppaat.

Ataani suliniuteqarfissatut allassimasut saniatigut periusissiamut siuliani aallartinneqarsimasumut atatillugu ilitsersuisartunik pikkorissartitsinerit², suliaqartunut imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinerimik pikkorissartitsinerit³ aamma suliaqartunut tulleriiaarlugit iliuuserisassanik pikkorissartitsinerit aallartinneqarsimasut QAMANI-mik periusissiap iluani nanginneqassapput.

Suliniuteqarfiit akornanni qaleriittoqarpoq, aalajangersimasumillu tulleriinnilersugaanatik.

Imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaanut nuna tamakkerlugu periusissiamut siullermut atatillugu tulleriiaarlugit iliuuserisassanik suliaqartoqarsimavoq. Kommunit suleqatiginerisigut tulleriiaarlugit iliuuserisassat suliarineqarsimapput. Imminut toqunneq, imminut toqoriarneq immi- nullu toqunniarluni siorasaarinerit isumagisinnaajumallugit iliuusissat ilisimasalinnut sakkussaapput.

- 2 Inuit Peqqissusaannik Ilisimatusarfik ilitsersuisutut pikkorissaatitsisimavoq, imminut toquttarnermik pinaveersaartitsinerimik suliaqartunut pikkorissaatitsisinnaalernerimik nassataqartumik.
- 3 Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsinerimut pikkorissaaneq imminut toquttarnermik pinaveersaartitsineq pillugu atuagarsornikkut ilisimasaqalersitsisarpoq, tamatumani aarlerinartumik naliliineq pillugu ilisimasat immi- nullu toqunnissamik pinaveersaartitsilluni oqaloqateqarneq kiisalu pikkorissaanerit pillugit kandidatitut soraarummeerutitut allas- serisamit ilisimasat ilanngullugit.

Saaffiginnissamut periarfissat

Nunatsinni imminut toquttut amerlasarmata imminut toqoratarsinnaasut, qanigisaasut qimagaasullu imminut toqunnermut atatillugu ikiorneqarnissamik tapersorneqarnissamillu pisariaqartitsinermi sumiiffimmik saaffiginnissamut periarfissaqarnissaasa qulakkeersimanissaa pingaaruteqarpoq. Taamatuttaaq imminut toqunnissamik eqqarsaatit imminullu toqussinnaasutut pissusilersorneq iliuuseqarfigisinnaajumallugit innuttaasut ilisimasaqarnissaasa qulakkeersimanissaa pingaaruteqarpoq. Taamaattumik saaffiginnissamut periarfissaareersut ineriartortinneqarlutillu pitsanngorsarneqassapput, anguniaqaqatigiit pilersinneqassallutik taakkunanilu sulisut namminerlu kajumissutsimik suliaqartut najukkaminni imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu suleqatigiittassallutik. Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu pikkorissartitsinermit atatillugu anguniaqaqatigiit pilersinneqarsinnaapput.

Tullerriiarluni iliuuserisassat sulisunit pissarsiariuminar tooqqullugit nuna tamakkerlugu malittarineqarlutillu nutarterneqassapput. Tullerriiarluni iliuuserisassat innuttaasut pisariaqartitaannut tulluarsarneqassapput taamaalilluni kikkulluunniit imminut toqunnissamik eqqarsaateqartumik, imminut toqunnissamik siorasaarisumik imminulluunniit toquttumik nalaataqarnerminni qanoq iliussanerlutik kikkullu saaffigissanerlugit ilisimannaaniassammassuk.

Taamatuttaaq saaffiginnissamut periarfissat imminullu toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu paasissutissat ersarissuussapput, paasiuminartuussallutik pissarsiariuminartuussallutillu, taamaattumik ilaatigut kaammattuutigineqarpoq imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq imminullu qanoq ikiorsernissamut ikiuutit pillugit paasissutissartaqartumik nittartakkamik ineriartortitsisoqassasoq.

ANGUNIAKKAT tassaapput:

- Imminut toqoratarsinnaasunut, qanigisaasunut qimagaasunullu ajornanngitsumik saaffigineqarsinnaasunik periarfissanik pilersitsinikkut imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarneranut ikiuinissamullu suliaqarnermi qitiusumik immikkoortortamut aqqissuussisoqarnissaa, kiisalu
- Atugarlioraanni nuanniillortitsisunillu sunniutilimmik eqqarsaateqaraanni imminulluunniit toqunnissamik ulorianartorsioraanni, inuiaqatigiinni kikkut tamarmik sumut saaffiginnissinnaanerlutik ilisimasaqarnissaat.

KAAMMATTUUTIGINEQARPOQ:

- Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut atatillugu imminut toqoratarsinnaasut, qanigisaasut qimagaasullu ikiorneqarnissamik tapersorneqarnissamillu pisariaqartitsigaangata sumiiffimmik saaffigisinnaasaminnik qulakkeerinittaqassasoq.
- Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut, imminut toqoriarnermut imminullu toqunnermut atatillugu tullerriiaartumik iliuuserisassanik innuttaasunit atorneqartussanik suliaqartoqassasoq.
- Illoqarfinni nunaqarfinilu imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermi anguniaqaqatigiit najukkami isumalluutaasunik inuttalinnik pilersitsisoqassasoq.
- Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu nittartakkamik ineriartortitsisoqassasoq.

Innuttaasunik akuutitsineq

Imminut toquttuni inuusuttut amerlanerpaasarmata inuusuttut pisariaqartitaat aallaavigineqartariaqarput. Qamani-mik nalunaarusiami tarnikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsineq aamma qanigisaasutut imaannaangitsunik oqaloqateqarnerit ingerlannissaannut sakkussanik inuusuttut ujartuipput.

Tarnikkut ikiuineq

Periusissiami matumani tarnikkut ikiuineq inunnut ajornartorsiortunut imaluunniit imminut toqunnissamik eqqarsalersitsisinnaasunik aamma imminut toqusinnaalluni pissusilersulersitsisinnaasunik ilungersunartorsiortunut ingerlaavartumik ikiuinertut pingaarnertut nassuiarneqarpoq.

Tarnikkut ikiuineq innuttaasunit tamanit soorlu qanigisaasunit, ikinngutaasunit aamma suleqataasunit ingerlanneqarsinnaavoq. Taakku siullerpaallutik innuttaaqataasoq artorsaateqartoq malugisarpaat. Aamma tassaasinnaapput suliaqartut, soorlu perorsaasut, ilinniarititsisut isumassuisullu allat najukkami inuiaqatigiinniittut. Tarnikkut ikiuineq tassaavoq oqaloqateqatiginnissinnaaneq, tusarnaarsinnaaneq eqqugaasullu misigissutsikkut eqqissisinnissaat toqqissimatilernissaallu.

Tarnikkut ikiueqqaarneq:

Periusissiami matumani tarnikkut ikiueqqaarneq nukinginnartumik pisoqartillugu pilertortumik ikiuinertut nassuiarneqarpoq. Tarnikkut ikiueqqaarneq pingaarnerusumik innuttaasup ilagisartagaanit ingerlanneqartarpoq, taakkumi tassaamata innuttaasumik siullerpaallutik attaveqarajuttut. Eqqorneqartut misigissutsikkut eqqissisinnissaat, toqqissisimanerannik pilersitsinissaq pitsaanerulernissaannillu neriuuteqalersitsinissaq siunertaavoq. Saniatigut ikiuisussanik allanik saaffiginninnissamut ikiuissapput.

Tarnikkut ikiueqqaarneq aamma suliaqartunit isumagineqarsinnaavoq, assersuutigalugit Tusaanngap oqarasuaatikkut siunnersuisarfia, peqqinnissaqarfik imaluunniit suliffeqarfiit allat namminersortut oqartussallu suliffeqarfii.

Inuunermi pisartut assersuutigalugu asanninneq pillugu aliasuuteqarneq, kiserliorneq, pisuusutut misigineq kanngusunnerlu oqaloqatigiissutigisinnaanerit ilaatigut imminut toqunnissamik pinaveersaartitseqataasinnaallunilu inuunermi unammillernartut iliuuseqarfiginissaannut sapiissuseqartitsilersinnaavoq. Taamaattumik innuttaasut peqatigalugit pikkorissartitsinernik ineriartortitsisoqassaaq taakkunanilu inuusuttut ikinngutiminnik ilaqtaminnilluunniit imminut toqoratarsinnaasumik naapitsinermi pisariaqartitatut ujartugaat ukkatarineqassallutik.

Imminut toqunnissamik siorasaarinernut pinaveersaartinneqarnissaanut tarnikkut ikiueqqaarnermik tunniussisinnaagaanni sukkannerusumik ikiuineq qulakkeerneqarsinnaavoq. Tarnikkut ikiueqqaarnermik tunngaviusumik ilisimasaqarnerup inunnut ajornartorsiornermik, uippakajaarnermik imaluunniit aliasunnermik eqqugaasunut qanigisaasut annertoqqutaasinnaanissaat periarfississavaa. Taamaattumik pingaartuuvoq imminut toqunnermik pinaveersaartitsinermik ilisimasat, misilittakkat pikkorissartitsinerillu najukkani atuuttuurtunngortinnissaat, illoqarfinni nunaqarfinnilu tamani atasinnaalersillugit.

Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartoqarpat, imminut toqunnissamik siorasarisooqarpat aamma imminut toquttoqarpat inersimasooq, suliamik ilisimasalik imaluunniit alla ikiorneqarnissaq pillugu tamatigut saaffigineqartassaaq.

Suliaqartut akornanni takuneqartarpoq innuttaasut akornanni imigassartorsimaneq amerlanertigut imminut toqunnerni peqputaaqataasartoq, ilisimatuussutsikkulli tamanna takussutissaqarani. Taamaattumik imigassartorneq taassumalu kinguneri imminut toqunnermik pinaveersaartitsilluni iliuutsinut ilanngullugit eqqarsaatigineqassapput. Inuusuttut ornittagaanni imigassartorneq inuusuttunit inersimasunillu oqaloqatigiinnikkut isummerfigineqassaaq.

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermi iliuutsit naleqquttuullutillu kinguneqarluassappata innuttaasullu inuunerme atugaannik pitsaanerulersitsinermut iluaqutaassappata, innuttaasut iliuutsinik ineriartortitsinermut akuutinneqassapput. Innuttaasut qajassuukkumallugit akuutitsinerne tamani nalilerneqartassaaq, innuttaasooq akuutinneqarnissamut iliuutsinillu ineriartortitsinermut peqataanissamut sapinnginnersoq.

ANGUNIAKKAT tassaapput:

- Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunut, imminullu toqunnissamik siorasaarisunut, imminut toqoriartunut imminullu toquttunut qanoq iliuseqarnissamut sakkussarsinissaq.
- Paasisitsissalluni imminut toqunnissamik eqqarsaraanni, imminut toqunnissamik siorasaarigaanni aamma imminut toqoriaraanni imminullu toquttoqarnerani inersimasumut imaluunniit ilinniarsimasumut allamut saaffiginnittoqartassasoq.
- Imigassap aalakoornartortallip kingunerisar tagai pillugit ilisimasaqarnerulersitsineq, taamaaliornikkut imigassamik aalakoornartortalimmik atuineq pillugu inuiaqatigiit isummersinnaassammata.
- Inuiaqatigiinnut periusissanik aamma sakkussanik siaruarterineq, inunnik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunik ikiuisinnaalersillugit.

INNERSUUSSUTIT tassaapput:

- Inuusuttumiit inuusuttumut⁴ ilisimasanik avitseqatigiinneq pillugu pikkorissaanernik pilersitsinissaq.
- Oqaloqateqarnermi sakkussat pillugit pikkorissartitsinernik saaffiginninnissamullu periarfissanik ilisimasanik pilersitsinissaq.
- Inuusuttut sumiiffigisartagaanni imigassaq pillugu allassimanngitsunik aalajangersakkanik pilersitsinissaq.
- Ingerlataqartut attuumassuteqartut suleqatiginerisigut tarnikkut ikiueqqaarnissamik pikkorissaanermik pilersitsineq, oqaloqatigeeriaaseq ilanngullugu.
- Innuttaasunut tarnikkut ikiueqqaarsimasunut ilitsersuinissamik neqeroorummik ineriartortitsinissaq.

---

⁴ Inuusuttumiit inuusuttumut tassaavoq inuusuttut sumiiffinni ataasiakkaani inuusuttut akornanni imminut toqunnissamik pinaveersaartitsineq pillugu ilisimasanik siammarternissamut sakkussaannik tunisineq.

Atuarfinni ilinniarfinnilu toqqissisimaneq ilorrisimaarnerlu

Filmimi Qamanimi inuusuttut kajumissaarutigaa atuarfimmi ilinniarfinnilu meeqqat inuusuttullu qanoq innerat ukkatarineqarnerussasoq inersimasumillu oqaloqateqarnissamut tusarnaarneqarnissamullu periarfissaqassasoq. Inuuneritta III-p naleraani 1-imi allassimavoq meeqqat tamarmik tarnikkut ajunngitsumik peqqissuseqartumik inuuneqassasut ataatsimoornernullu peqqinnartunut ilaatitsisunullu ilanngunnissaminnut periarfissaqassasut, taakkunani atugarissaarlutik ajunngitsumillu ingerlasinnaassallutik. Piginnaasaminnik takutitsivigisinnaasaminnik, unammilligassanik passusivigisinnaasaminnik inunnillu allanik ataatsimooqateqarfigisinnaasaminnik. Meeqqat inuusuttullu ajornartititik pillugit oqaloqateqarnissamut periarfissaqalernerat eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pingaaruteqarlunilu pitsaasumik sivisuumillu inuuneqarnissamut pisariaqarpoq. Meeqqat inuusuttullu sapernartumik eqqartuinissaannut inimik toqqissisimanartumik pilersitsinissaq qulakkeerinninnissarlu inersimasut akissusaaffigaat.

Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq tassaavoq ilorrisimaarnerq ingerlalluarnarlu – inuunermik siunertaqalersitsisumik, nuannersitsitsisumik naleqalersitsisumillu iliuuseqarsinnaaneq. Tassaavoq inuit ataasiakkaat atugarissaarlutik piginnaasaminnik ineriartortitsisinaanerat, ulluinnarni ilungersunartunik uippakajaarnartunillu qaangiiniarsinaanerat inuillu allat peqatigalugit ataatsimoorfinnut akulerussinnaanerat.

Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq meeqqani inuusuttunilu tamani, pingaartumik taakkunani atugarliornissamut aarlerinartorsiornerusuni, annertusarneqassaaq. Taamaatumik inersimasut ulluinnarni meeqqanik inuusuttunillu sullitaqartut iliuuseqarsinnaaqqullugit meeqqallu inuusuttullu atugarissaarnissaannut sinaakkutinik pitsaasunik pilersitsisinnaaqqullugit, atugarliortoqarneranik ujartuinissamut ilisimasaqarnissaat sakkusaqarnissaallu pingaaruteqarpoq.

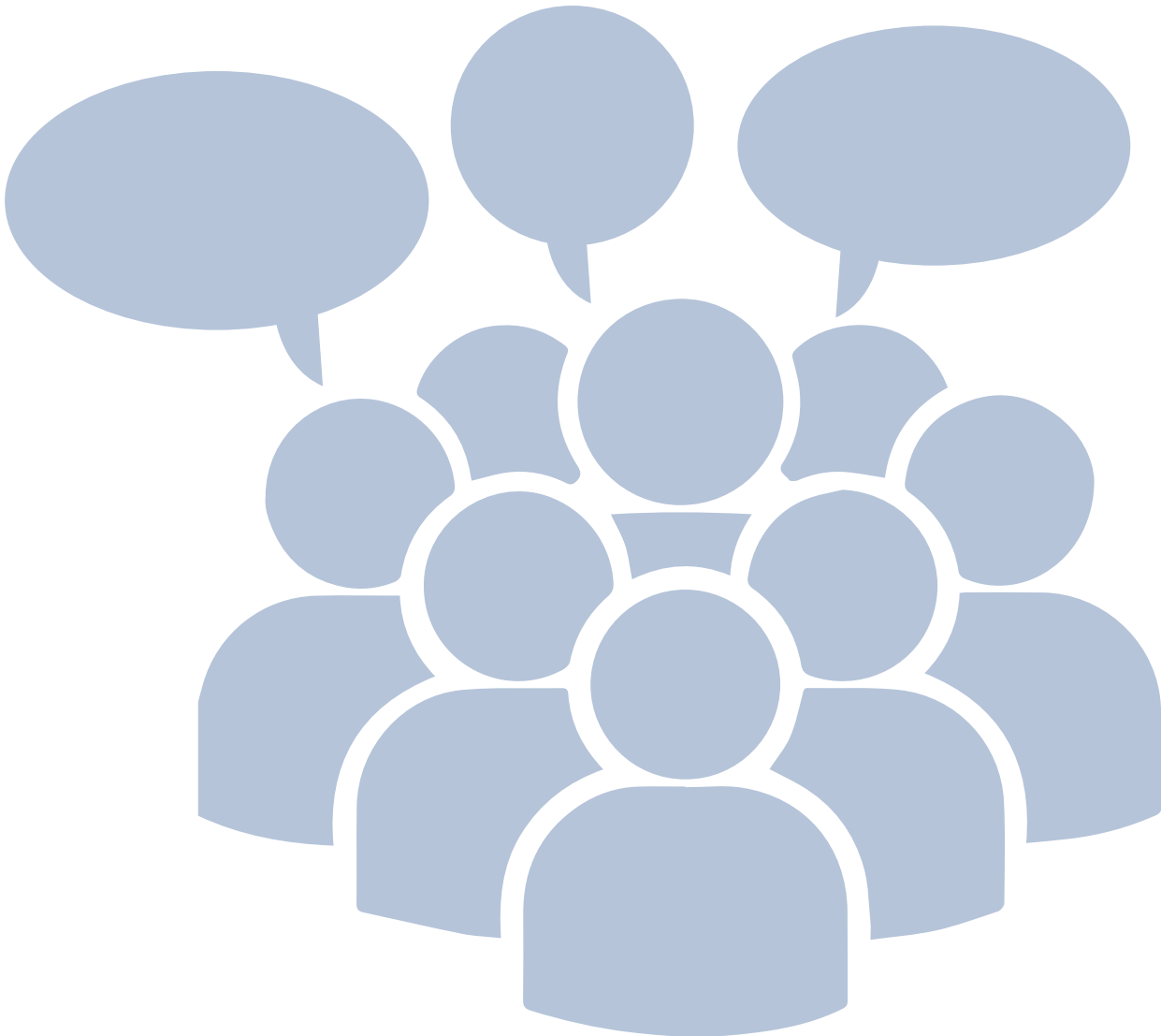

ANGUNIAGAQ tassaavoq:

- Ilinniarthisut, perorsaanermik suliaqartut isumassuisutullu ilinniarsimasut allat meeqqat inuusuttullu atugarliortut pillugit ujartuisinnaanissaannut piareersarnissaat.

INNERSUUSSUTIT tassaapput:

- Inersimasut meeqqanik inuusuttunillu sullissisut atugarliortoqarneranik ujartuisinnaaqullugit iliuuseqarsinnaaqullugillu piginnaasaannik annertusaanissaq.
- Alianartumik pisoqartillugu, soorlu imminut toquttoqarsimatillugu imminullu toquttoqarsimatillugu, pisortat pigisaanni tamani (atuarfinni, ilinniarfinni, uluunerani ornittakkani, sunngiffimmi sammisartakkani) isumannaallisaanermik pilersaarusiornissaq⁵ upalungaarsimanermillu pilersaarusiornissaq.

---

5 Isumannaallisaanermik pilersaarut meeqqap ajornartorsiutit imminullu toqunnissamik eqqarsaateqaleriataarnerit iliuuseqarsinnaanissaanik nukittorsarnissaq siunertarlugu meeraq attavigineqartartorlu suleqatigalugit suliarineqassaaq.

Paquminartuiaanissaq

Paquminartut kulturimiit kulturimut assigiinngisitaarput aamma piffissap ingerlanerani kinguaariikkuutaanilu paqumigineqartut allanngorsinnaasarput. Imminut toqunneq paquminartuummat eqqartussallugu sapernarpoq. Inuiaqatigiinni eqqartorneqartar-nissaa paquminarunnaarsinniarlugu inuunermi sapernartut, soorlu nalaatsinerlunnerit, uippakajaarnerit aliasuuteqarnerillu oqaasinngortissinnaanissaat pingaaruteqarpoq. Inuit imminut toqunnissamik eqqarsaatillit kisimiinnginnertik aamma ikiortissaqartoq ilisimassavaat. Taamaammat imminut toquttarneq pillugu oqaluuserinissaanut anni-laangaginninnginnissarput pingaaruteqarpoq, taamaaliornikkummi ikiuinissamut sukkanerumsumik innersuussisinnaagatta. Paquminartuiaaneq innuttaasut akornanni taamaallaat pissanngilaq, kisianni aamma annertuumik tusagassiuutitiguussaaq.

Tusagassiuutit tamani oqallinnermut meeqqat inuusuttullu peqataasinnaaneran-nut sunniuteqarsinnaanerat nassuerutigalugu innuttaasut akornanni sapernartut, soorlu imminut toqunneq pillugu, eqqartuisarnermut tunngatillugu imminut toquttarnermik ajornartorsiummik paquminarunnaarsitseqataasinnaapput. Tusagassiuutit ilaatigut neriunnermik pisunillu sapernartunik qaangiilluarsinnaanermik ukkatarinninnikkut innuttaasut akornanni sammisaq pillugu ammasumik eqqartuisoqarnissaanut ikiuutaasinnaapput. Artorsarnermi ikiortissarsiorneq pillugu oqaluttuat isumassarsiorfusinnaallutillu illersuutaasunik nukittorsaasinnaapput. Ikiortissarsior-nissamut akornutaasunik piiaraqataasinnaapput taamaalillutillu imminut toqunnissamik pinaveersaartit-seqataasinnaallutik. Taamaattumik imminut toquttarnermik imminullu toqunnissamik pinaveersaartitsiner-mik akisussaaqataassusilimmik innuttaasunut ilisimatitsisarneq paasissutissiisarnerlu qulakkeerumallugit tusagassiorfinnut tunngaviusunik malit-tarisassior-toqassaaq. Taakku assersuutigalugu WHO-p imminut toqunnissamik pina-veersaartitsiner-mut atatillugu tusagassiuutinut malittarisassiaannik (WHO medie-guidelinesinik) aallaaveqarsinnaapput.

ANGUNIAKKAT tassaapput:

- Imminut toquttoqartarnermut ajornartorsiummut tunngasunik tusagassiorfiit eqqartuisarnerannut malittarisassiornissaq.
- Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermik aamma imminut toqunermik paquminartuiaanissaq kiisalu imminut toqunnerup ajornanngitsumik iluarsinertut isiginninnermik pinaveersaartitsinissaq.

INNERSUUSSUTIT tassaapput:

- Imminut toquttarnermik ajornartorsiut pillugu tusagassiuutinut malittarisassior-toqassasoq.
  - Tamanna tusagassiuutilerisunut tamanut, soorlu TV-mut radiumullu, aviisinut tusagassiuutinullu allanut, kisiannili aamma influencerinut innuttaasunullu paasisitsiniaanernut atuuppoq.
- Illersuutaasartut immikkut ukkataralugit imminut toqunnissamik pinaveersaartitsiner-mut atatillugu paasititsiniaasoqassasoq.

Nuna tamakkerlugu suliniutit

Inuuneritta III

Inuuneritta III tassaavoq Naalakkersuisut meeqqat inuunerinnissaanut tunngatillugu periusissiaat 2020-miit 2030-p atuuttoq. Taassuma iluaniipput:

1. **Meeqqat 0-18:** Meeqqat tamarmik pitsaasumik toqqissisimanartumillu peroriartortinneqarnissaannik atugassaqaarnissaannillu qulakkeerinnittussaq.
2. **MANU:** MANU'p angajoqqaat naartuulerneraniit tallimat-arfinillit akornanni ukioqalernissaata tungaanut angajoqqaanik malittarinninneq.
3. Angajoqqaanngortussanut **siusissukkut** iliuseqarneq
4. **Imigassamik tupanillu atuisinnaanermut inatsit:** 18-it inorlugit ukiulinnut killigititaq atuutsilerneqarnikuuvoq, meeqqat imigassartortarnerat tupatortarnerallu pinaveersaartinniarlugu.
5. **TOPI** siusissukkut paasisaqarneq iliuseqarnerlu

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermi iliuusissatut pilersaarutit

Kommunini, politiini peqqinnissaqarfinnilu imminut toquttoqarsimatillugu, toqoriaraluar toqarsimatillugu kiisalu siorasaarisooqart toqarsimatillugu saaffigineqarunik qanoq periuseqarnissartik iliuuseqarnissartillu ilisimaniassammassuk.

Imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermik pikkorissaanerit

Innuttaasut Peqqissusianik Ilisimatusarfiup Paarisa suleqatigalugu ilitersuisunik pikkorissaasarpooq, kommunit siunissami namminneerlutik pikkorissaanernik ingerlatsisalersinnaaniassammata. Pikkorissaanerup imarisarpaa inatsisinik atuuttunik, paasissutissanik piviusunik aamma ilumuunngitsunik paasisaqarneq, kiisalu imminut toqunnissamik eqqarsartunik iliuseqartunilluunniit nalaataqartilluni iliuusissanik sakkussanillu ilisimasaqalernissaq.

WHO-p imminut toqunermut pinaveersaartitsinermit ullorititaa

Ukiut tamaasa septembarip qulinganni nunarsuaq tamakkerlugu WHO-p imminut toquttoqartarneranut pinaveersaartitsinermit ullorititarpaa. Tassunga atatillugu kommunit pisoqartit-siniarlutik aqqissuussiniarunik aningaasanik atugassaminnik qinnuteqarsinnaasarput.

Tusaannga

Tusaannga sianerluni sms-erluniluunniit meeqqanit inersimasunillu oqaloqateqarnissamik allaqateqarnissamilluunniit pisariaqartitsisunut saaffiginnittarfiuvoq.

Allorfik

Allorfiup akeqanngitsumik neqeroortigisarpaa imigassamik, aanngajaarniutunik assigisaanillu pinngitsuuisinnaajunnaarsimasunik aammali aningaasanoorajuttunngorsimasunik inersimasunut qanigisaanullu katsorsaaneq.

Alliaq

Alliaq tassaavoq arnanut angutinullu qanigisanut timikkut nakuusertarnermik ajornartorsiuteqartunut katsorsaavik.

Nunatsinni danmarkimilu suleqatigiissutigineqartut

Suleqatigiit ataatsimoorussamik meeqqat inuusuttullu atukkamikkut ajornartorsiuteqartut ikiorserneqar-nissaannik iliuusissanik siunnersuuteqartuupput. Suliaq 2023-p naanissaata tungaanut ingerlassooq.

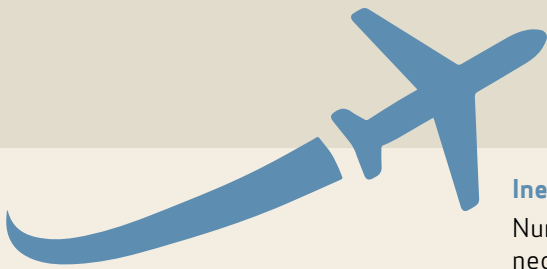
Klinik Killiliisa

Inersimasunut kinguaassiutigut kanngunarsaanermik iliuuseqarsinnaasunut taamatulluunniit eqqarsaateqartartunut katsorsaananermik neqeroorut akeqangitsoq.

Meeqqanik katsorsaallutik angalasartut

Nuna tamakkerlugu meeqqanik inuusuttunillu katsorsaananermik neqeroorutaavoq. Meeqqanik inuusuttunillu qulaajaaneq katsorsaasarnelut ingerlanneqartarluni.

Inersimasunik katsorsaallutik angalasartut

Nuna tamakkerlugu inersimasunik katsorsaananermik neqeroorutaavoq. Kinaassutsimik taasinggikkuarluni ingerlanneqarsinnaasoq.

Illernit

Nuna tamakkerlugu qimarnguiuvoq katsorsaaviullunilu arnanut meerartalinnut nakuuserfigineqartartunut tulluarsagaasoq, sumiif-fitsik qimallugu ingerlariaqqinnissaminnullu ikiorserneqarlutik.

Ilinniartunik siunnersuisarfiit

Ilinniartunut siunnersuisarfik Nuna tamakkerlugu ilitersuisarfimmi neqerooruti-gineqartarput inooqataanikkut tarnillu pissusianut tunngasunik siunnersortinne-rit, atuartunut ilinniartunullu ataani allassimasuniittunut neqeroorutaapput: GUX, EUD, Ingerlariaqqiffiusuni ilinniartut, Majoriami ilinniakkamik ingerlatsisut.

Peqqinnissaqarfiit

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik, pinasuartoqartillugu saaffiginnittarfik, lkaarsarfik.

Kommunen

Meeqqanut ilaqutariinnullu sullissiviit, siunnersuisarfik aamma ilaqutariinni aqutissioqatigiinneq.

Palasit

Aliasuuteqartunik sullissisarneq.

Røde kors

Tarnikkut ikiueqqaarneq.

Atuutilersitsineq

Suliniuteqarfigineqartussanik atuutilersitsinissaq akisussaaffiuvoq ataatsimoorus-sassaq nunalu tamakkerlugu, kommunimi sumiiffinnilu ataasiakkaani suleqatigiissu-tigineqartariaqartoq. Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup Naalakkersuisut suliniu-teqarfigineqartussanilu assigiinngitsuni ingerlatsisutut susassaqartut qanimut suleqatigalugit periusissiami suliniutigineqartussanik pingaarnertut ataqatigiissaari-nissaq akisussaaffigaa. Ajornartorsiut imaannaangitsuummat qaangerniagassat aq-qiissutaasinnaasullu susassaqarfiit assigiinngitsorpasuit iluini amerlasuunillu suleqa-teqarnikkut nassaarineqassapput. Iliuutsit atuutilersikkumallugit pisortaqarfiit kallu-arneqartut tamarmik (Namminersorlutik Oqartussat, kommunit, politiit allallu) sulini-utit najukkaminni suliassaqarfimminnilu atuutilersinneqarnissaat qulakkeerumallugu, qanoq suleqatigiinnissaminut akisussaaffimmik tigusisariaqarput. Taamaattumik kommunit qanimut suleqatigalugit Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik piffissaliussar-talinnik aamma suliassanik akisussaaffinnillu erseqqissumik agguataarinertalinnik iliussissatut pilersaarusiussaaq.

Iliussissatut pilersaarutit, malittarisassat periusissiorlunilu suliniutit allat periusissia-mi QAMANI-mi iliutsini tamani anguniakkat anguneqarnerannik qulakkeerinnissap-put. Imminut toquttarnermik ajornartorsiutip pinaveersaartitsinerullu nassuiarneranni oqaatsit taaguutillu atorneqartut, periusissiamik ineriartortitsinermi atuutilersitsi-nermilu eqqumaffigineqarnissaat pingaaruteqarpoq. Taamaaliornikkut oqaatsit taa-guutillu atorneqartut periusissiap siunertarisaanut naleqquttuunissaat ilisarnartuu-nissaallu qulakkeerneqassammata.

Periusissiamik QAMANI-mik atuutilersitsinissaq politikikkut pingaartinneqartaria-qarlunilu susassaqarfippassuaranit tapersersorneqartariaqarpoq. Taamaattumik pe-riusissiami QAMANI-mi imminut toqunnissamik pinaveersaartitsilluni suliqarnermik ingerlatsisunik susassaqartunik tamanik pisussaatisumik susassaqarfiit akimorlu-git suleqatigiinnissamik kommunillu suleqatigineqarnissaannik isumaqatigiissutunik ersarissunik ineriartortitsinissaq piumasarineqarpoq.

“Alaannikkut anguniakkamut apuunniarnissaq ajornakusoorsinnaasarpog, piumassuseqarnikkulli anguneqarsinnaasarpog. Erseqqarissunik anguniagaqarneq tamatigut iluarnerpaasarpog, naak aqqutaani unammillernartunik aamma nalaataqarsinnaasaralualuta.”

Nalilersuineq

Aqutsisoqatigiit ataatsimiinneranni siullermi QAMANI-mik periusissiamik sulineq taassumalu atortuulersinneqarnera qanoq nalilerneqassanersoq aalajangiissapput. Aqutsisoqatigiit naliliisartoq suleqatigalugu takussutissat naliliinissamullu piumasaqaatit uuttorneqarsinnaasut nassuiassavaat. Aqutsisoqatigiit ingerlaavartumik iliussissanik naleqqussaasinnaaqqullugit ukiumoortumik killiffik pillugu nalunaarusiortoqartassaaq.

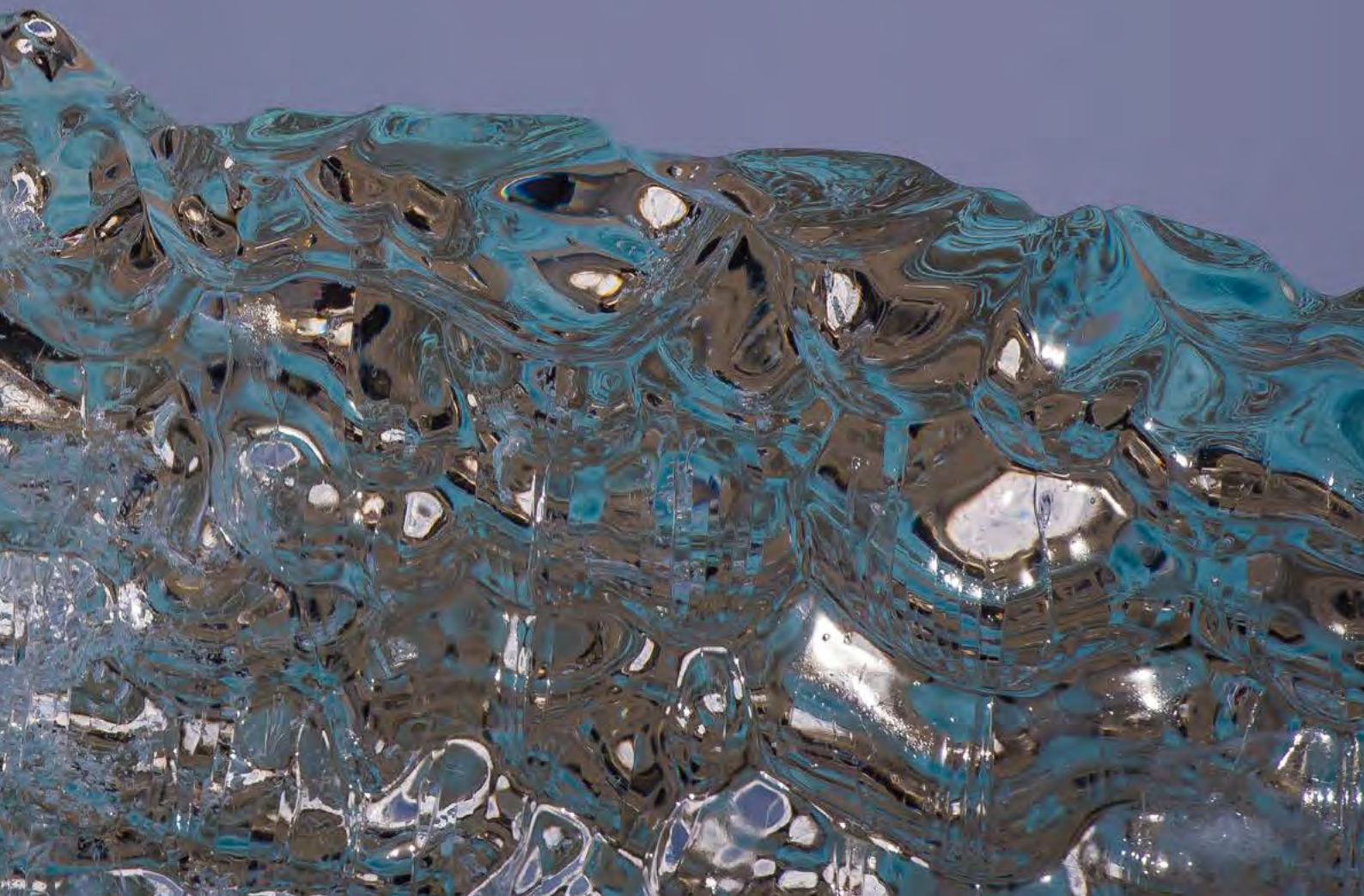
Susassaqarfiup pitsaasumik peqqissaartumillu qulaajarneqarnissaa pitsaalluinnartumillu nalilersuisoqarnissaa qulakkeerumallugu naggataarutaasumik nalilersuinermi, periutsit uppernarsaatinik tunngaveqartut, nunanit tamalaanit malittarisassanit aallaaveqartumik suliarineqarsimanissaa piumasarineqassaaq, tamatuminngalu ingerlaavartumik nalilersuinertalimmik Kalaallit Nunaanni Innuttaasut Peqqissusaannut Ilimatusarfik qanimut suleqatigineqassaaq.

Naggasiineq

Periusissiap QAMANI-p naajartornerani Naalackersuisut kissaatigaat imminut toqunnissamik pinaveersaartitsinermik sulineq qitiusoqarfiup ataani aaqqissorineqassasoq. Innuttaasunik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartunik imaluunniit qanigisaasunik aamma qimagaasimasunik erngertumik ikiuiguasuarsinnaasumik immikkoortortamik ataatsimoortumik, katsorsaanermik neqeroortartumik saaffiginninnissamullu periarfisaqartitsisumik pilersitsisoqassasoq kaammattuutigineqarpoq. Innuttaasunut neqeroortit pioreersut, piffissap ingerlanerani ineriartortinneqartussat pinaveersaartitsinermillu aaqqissuussinermik katsorsaanermillu neqeroortinik katersuisussat aallaavigineqassasut kaammattuutigineqarpoq. Immikkoortortap tamatuma uppernarsaatinik tungaveqarluni sulinissaq, najukkani aallaaveqarnissaq aamma paasissutissat ilisimasallu sumiiffimmut ataatsimut katersorneqarnissaat qulakkiissavaa.

Najoqqutarineqartut

Bloch, A. P. (2021). *Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsineq pillugu ilinniartitsissutit Arnarak Patricia Blochimit inerisarneqarsimasut*. Inuit Peqqissusaannut Ilisimatusarfik, Statens institut for folkesundhed, Syddansk Universitet.

Meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit sullissivik. MIO. (2022). *Qamani nalunaarutip tunulequtaa*. Aallerfigineqarpoq https://mio.gl/wp-content/uploads/2022/09/Qamani_baggrundsrapport_KAL.pdf

Center for Selvmordsforskning. (2015). *Taaguutit. aallerfigineqarpoq* <https://selvmordsforskning.dk/viden/faq/begreber/>

Dahl-Petersen, I. K., Larsen, C. V. L., Nielsen, O. D., Jørgensen, M. E., & Bjerregaard, P. (2016). *Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuineq 2014- Inuunermi atugassarititaasut, Inooriaaseq aamma Peqqinneq*. Statens insitut for folkesundhed, SIFs Grønlandsskrifter NR. 28. Aallerfigineqarpoq https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2016/befolkningsundersoegelsen_i_groenland_2014

Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Chapman, D. P., Williamson, D. F., & Giles, W. H. (2001). *Childhood abuse, household dysfunction, and the risk of attempted suicide throughout the life span: findings from the Adverse Childhood Experiences Study*. *Jama*, 286(24), 3089-3096. doi:10.1001/jama.286.24.3089

Kalaallit Nunaanni Politii. (2018). *Ukiumoortumik kisitsisit 2018*. Aallerfigineqarpoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/gl/dokumenter/aarsstatistik-2018.pdf>

Kalaallit Nunaanni Politii. (2021). *Ukiumoortumik kisitsisit 2021*. Aallerfigineqarpoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/gl/dokumenter/ukiumoortumik-kisitsisit-2021-kalaallit-nunaata-politiivi.pdf>

Larsen, C. V. L., Hansen, C. B., Ingemann, C., Jørgensen, M. E., Olesen, I., Sørensen, I. K., ... Bjerregaard, P. (2019). *Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuineq 2018. Inuunermi atugassarititaasut, Inooriaaseq og peqqinnerlu*. Statens insitut for folkesundhed, SDU. Aallerfigineqarpoq https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2019/befolkningsundersoegelsen_i_groenland

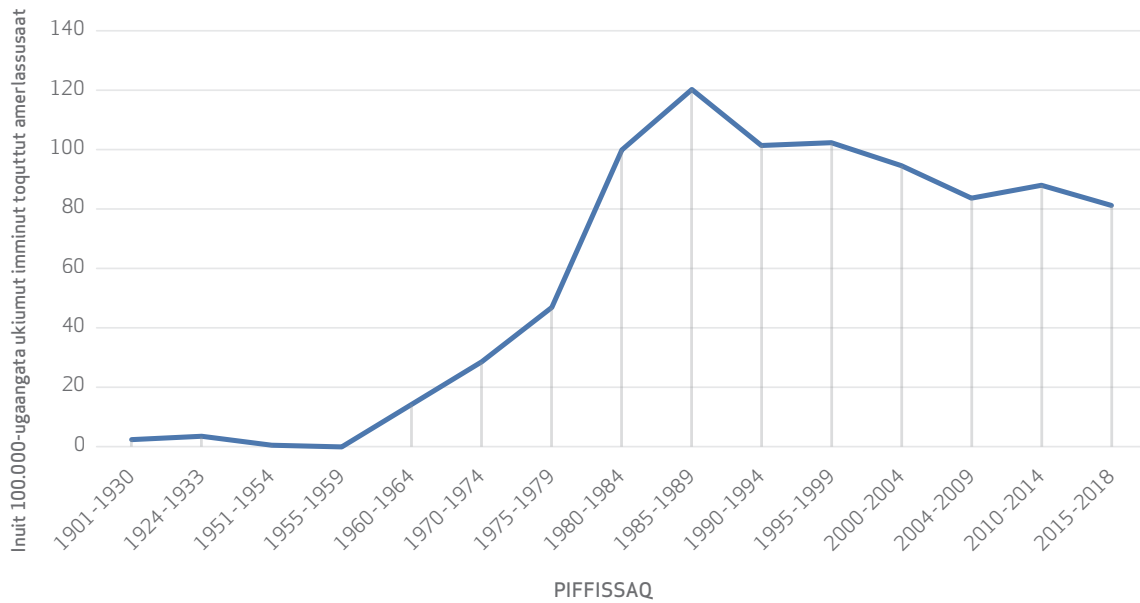
- Livslinjen. (2023). *Qanigisaasut qimagaasullu*. Aallerfigineqarpoq <https://www.livslinjen.dk/paaroerende-og-efterladte>
- Naalakkersuisut. (2020). *INUUNERITTA III - Meeqqat inuunerinnissaat pillugu suleqatigiinnissamut Naalakkersuisut periusissiaat 2020-2030*. Aallerfigineqarpoq: <https://naalakkersuisut.gl/-/media/Nanoq/Files/Publications/Familie/DK/Inuuneritta%20III%20SEP20%20naal%20DA%20web.pdf>
- Naalakkersuisut. (2023). 2023-mut Aningaasanut Inatsit. Aallerfigineqarpoq https://naalakkersuisut.gl/nyheder/2022/11/1411_finanslov?sc_lang=da
- Olesen I, & Bloch, A. P. (2021). *Inuunerinneq pillugu inuusuttut Kommune Kujallermi GUX-meersut nipaas. Paarisa & Inuit Peqqissusaannut Iisimatusarfik Kujallermit angalanerat novembari 2021: GUX-imi elevrådini ilaasortat peqatigalugit workshop & Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsinermut atatillugu kommunimi sulisunik ataatsimeeqateqarneq*. A.P., Bloch & I. Olesen Center for Folkesundhed i Grønland 2021
- Ottendahl, C. B., Bjerregaard, P., Svartá, D. L., Sørensen, I. K., Olesen, I., Nielsen, M. S., & Larsen, C. V. L. (2021). *Kalaallit Nunaanni 15-iiiit 34-nik ukiullit akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq aamma peqqissuseq [Mental health and wellness among 15-34 year olds in Greenland, in Danish]*. Aallerfigineqarpoq https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2021/mental_sundhed_unge_groenland_dk
- Saxena, S., Krug, E. G., & Chestnov, O. (2014). *Preventing Suicide: A Global Imperative*: World Health Organization.
- Seidler, I. K., Bloch, A. P., Hansen, N. L., & Larsen, C. V. L. (under review). *A systematic review on risk and protective factors for suicide and suicidal behavior among Greenland Inuit*. International journal of circumpolar health
- Seidler, I. K., Tolstrup, J. S., Bjerregaard, P., Crawford, A., & Larsen, C. V. L. (2023). *Time trends and geographical patterns in suicide among Greenland Inuit*. BMC Psychiatry, 23(1), 250. doi:10.1186/s12888-023-04755-3
- Tusaannga. (2022). *Ukiumoortumik kisitsisit*. Aallerfigineqarpoq https://socialstyrelsen.gl/4_tilbud_til_borgerne/tusaannga?sc_lang=da
- WHO. (1986). *Working Group on Preventive Practices in Suicide and Attempted Suicide*. Retrieved from WHO Regional Office for Europe: <https://www.suicideinfo.ca/resource/siecno-19870723/>

Ilanngussaq 1:

Pissutsit	Imminut toqunermut atassuteqarneq
 <p>Tamakkiisumik isigalugu</p>	<ul style="list-style-type: none"> Imminut toquttut* 1980-ikkunni amerlanerpaaffianniimmatali ikileriarsimapput, ullumikkulli suli amerlaqalutik. Ullumikkut arnat amerlanerit imminut toquttarput, angutit akornanni imminut toquttut ikileriarsimarpasillutik. Amerlassutsit ineriartorerisa inuiaqatigiinni 1950-ikkunni aamma 60-ikkunni sukkaqisumik nutarsaaneq ingerlaqatigaa. Ukiuni taakkunani aamma imigassamik eqqussuinerusoqalerpoq amerlaqisullu atugassarititat ilungersunartut atorlugit peroriartorlutik, nanertuutit sakkortuut arlallit pigalugit (angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuteqarneq, nakuuserneq, aamma kinguaassiuutitigut innarlerneqarneq). Imminut toquttut 1955-imiit amerleriarpur kingornalu 1980-ikkut tikillugit amerleriarijussuarlutik.
 <p>Qassinik ukioqarneq</p>	<ul style="list-style-type: none"> Imminut toqunnerit amerlanersaat angutini inuusuttuni 20-24-inik ukiulinni arnallu akornanni 15-19-inik ukiulinni takussaapput. Inuusuttut akornanni imminut toquttut nalinginnaasumik amerlanerupput, 35-illu sinnerlugit ukiullit akornanni imminnut toquttut ikinnerujussuullutik.
 <p>Suiaassuseq</p>	<ul style="list-style-type: none"> 2015-p 2018-illu akornanni angutit marluk imminut toqukkaangata arnaq ataaseq imminut toquttarpoq. 1990-ikkunni angutit imminut toquttut tallimaagaangata arnaq ataaseq imminut toquttarpoq. 1990-ikkut kingornatigut angutit imminut toquttut ikiliartorput, kisianni arnat imminut toquttut amerliartorlutik.
 <p>Ukiut ingerlanerani ineriartornera</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kalaallit Nunaanni ukiumut imminut toquttut ullumikkut 40-t 60-illu akornanniipput. Imminut toquttut 1970-ikkut ingerlaneranni malunnarluartumik amerlipput, 1980-ikkunnilu amerlanerpaallutik inuit 100.000-ugaangata ukiumut 120-t imminut toquttarlutik. 1950-ip kingornatigut inunngortut akornanni inuusuttuni imminut toqunneq annertuumik ajornartorsiutaalerpoq. 1980-ikkut kingornatigut ikiliartorput, kisianni suli amerlallutik, tassa 2015-2018-imi inuit 100.000-ugaangata ukiumut imminut toquttut 81-iullutik.
 <p>Nunap ilaani sumiinneq</p>	<ul style="list-style-type: none"> Imminut toquttut Tunumi amerlanerpaapput. Tunumi imminut toquttut amerlassusaat 2015-imiit 2018-imut (inuit 100.000-ugaangata ukiumut 245-t imminut toquttarput) Nuummur naleqqiullugu (inuit 100.000-ugaangata ukiumut 36-t imminut toquttarput) arfineq-marloriaatingajammik amerlanerupput. Tunumi imminut toquttut Kitaani inoqarfinnit annerusunit pingasoriaammik amerlanerupput, Maniitsoq Sisimiullu eqqaassanngikkaanni (inuit 100.000-ugaangata ukiumut imminut toqunnerit 93).
 <p>Imminut toqunermi periaatsit ineriartornerat</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ullumikkut imminut toqunnerit amerlanersaat qimilluni pisarput, imminullu toqunermi qiminnermik periaaseqarneq annertuumik annertusisimalluni. 2010-miit 2018-imut imminut toqunerni angutit 73 %-ii arnanilu 76 %-ii qimillutik imminnut toqussimapput. 1970-imiit 1979-imut imminut toqunerni angutit 21 %-ii arnallu 13 %-ii qimillutik imminut toqussimapput. Aallaaseq atorlugit imminut toqunnerit 1970-imiit 2018-imut angutit akornanni malunnaateqarluartumik ikileriarsimapput. Arnat akornanni toqunartulittorluni imminut toqunnerit aamma assinganik 1970-imiit 2018-imut malunnaateqarluartumik ikileriarsimapput.

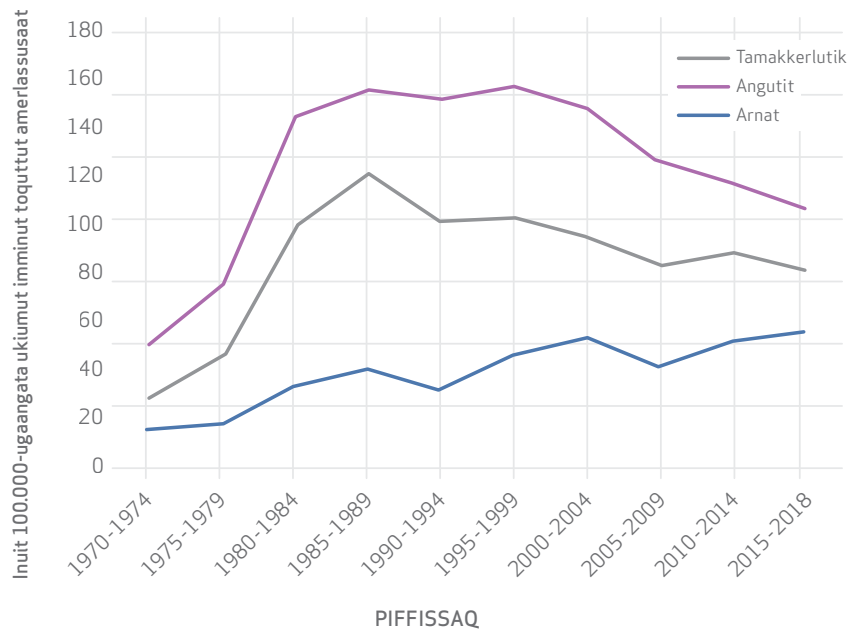
* Imminut toquttut amerlassusaat tassaavoq kisitsisit assigiissakkat inuit 100.000-iugaangata ukiup ataatsip ingerlanerani imminut toquttut amerlassusaat.

Takussutissiaq 1: 1901-imiit 2018-imut ukiut ingerlaneranni imminut toquttut amerlassusiisa ineriartornerat

Takussutissiaq kisitsisinik allaaserisami ator neqartunik tunngaveqarpoq.

Takussutissiaq 2: 1970-imiit 2018-imut angutit arnallu akornanni imminut toquttut amerlassusiisa ineriartornerat

Takussutissiaq kisitsisinik allaaserisami ator neqartunik tunngaveqarpoq.

Ilisimatuussutsikkut allaaserisamut linki:

<https://bmcp psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12888-023-04675-2>

